

Observatorul

REVISTĂ DOCUMENTARĂ
CULTURALĂ-SOCIALĂ-RELIGIOASĂ.

CUPRINSUL

- ARTICOL DE FOND** *Atmosfera otrăvită — O cauză, un remediu*
O listă de cărți de citit. AMICU
- UN MONUMENT** *Eroilor noștri (cu fotografiile lor). Cu ocazia inaugurării monumentului lor.* ELISA DR C. PAVEL
- DOCTRINĂ** *Drepturile Lui, datoria noastră — Broșura Excel. Sale Dr. V. Tr. Frențiu* I. M.
- CENTENAR** *Mișcarea dela Oxford (1833-1933). — O renaștere: „Primăvara a doua” a Bisericii cat. — Șefii: Keble, Newman, Pusey — „Via Media” — Opoziție — Rezultatele mișcării.* PR. AUSTIN TREAMER
- CĂLĂTORIE** *Bosforul* PR. I. TĂLMĂCEL
- SPIRU-HARET — (sfârșit) —** *Înălțimea morală a personalității lui. — Un model — Constituția scrisă a civilizației.* PROF. I FROLLO
- GRAFOLOGIE — (concluzie) —** *Creier și caracter — Temperament și caracter — Verificarea examenului grafologic.* DR. L. DE ROCCHIS
- LITERATURĂ** *Caleidoscop italian.* MIA FROLLO
- POEZIE** *Un dor de Poet* PR. I. TĂLMĂCEL
- FILOSOFIE** *Spiritualism și materialism — Câteva considerațiuni analitice și critice — Energetism, vitalism, voluntarism, panpsihism* PROF. I. COVRIG-NONEA
- GĂRȚI ȘI REVISTE -** *VIOARA DIN BIHOR DR. CIORDAȘ - „LIBERTATEA”*
Invierea: D. HULEA — Cicerone: E. ELEFTERESCU
Răvașe 'n Tabără: LIVIA REBREANU-HULEA

Redacția și Administrația: BEIUȘ. Jud Bihor.

Abonamentul: 200 lei pe an.

405

OBSERVATORUL

REVISTĂ DE CULTURĂ GENERALĂ

<p>Abonamentul :</p> <hr/> <p>Annual 200 Lei.</p> <hr/>	<p>Credincioși adevărului, în dragoste, să creștem . . .</p>	<p>Redacția și Administrația : BEIUȘ jud. Bihor. Piața Dr. Ciordaș Nr. 7.</p>
--	---	---

Aviz : Reamintim că, în Iulie și August, revista nu apare.

ATMOSFERA OTRĂVITĂ: O CAUZĂ ȘI UN REMEDIU.

Trăim într'o atmosferă păgână: literatura, arta, istoria, viața familiară și socială, moda, politica, gândirea pretinsă filozofică sau științifică, totul e *otrăvit de concepții păgâne*, false sau falsificate. Facem mai rău decât păgânii: divinizăm omul și ne închinăm lui, până în cele mai josnice slăbiciuni ale sale.

Par'că viața n'ar avea alt rost decât materialismul și egoismul brutal. Par'că religia efectivă, practică, e un *articol de lux* care nu rentează! — Și de fapt nu rentează ceace nu aduce bani, onoruri sau poziții liniștite! Rămân deci foarte puțini idealști.

Sărmanii oameni din ziua de azi! Incă nu și-au dat seama că știința singură nu aduce decât decepții, amărăciuni, mâhnire și chiar ură față de ceilalți și de viața proprie. — Știința adâncește mintea, inima, viața, dar nu le umple nici nu le desăvârșește. Singura credință în Dumnezeu cu fapte bune și pietatea sau evlavia efectivă eluminează și ridică pe oameni și îi ferește nu numai în cer ci și pe pământ.

O decepție și o oboseală par'că nemărginită stăpânește gândirea oamenilor de azi. Totuși după atâtea negațiuni, în loc de a se arunca în mod logic în prăpastia întunecoasă a neantului, inima omului — *naturaliter christiana* — însetată și ahtiată, oftează după reînnoire, după viață, după *izvorul vieții*: *Dumnezeul personal și providența părintească*, care le-a rân-

duit pe toate fără noi, însă și pentru noi. Din excesul răului par'că vom regăsi adevărata concepție a lumii și știința omului . . . ca ființă rațională, spirituală și menită unei fericiri veșnice.

Destul ne-am silit să *învățăm* ceva nou, să *devenim* odată *ceva* nou și bun. Destul am strigat libertate! Să avem moravurile unor oameni care merită libertatea. Să nu ne preocupăm de a arăta muncitorilor sau copiilor noștri numai ceeace nu știi, ci și ceeace trebuie să fie și să facă: să ne preocupăm întâiu și întâiu de educarea și formarea inimei lor, a caracterului și a sufletului lor.

Deci trebuie să nu ne lăsăm otrăviți de concepții păgâne și să respingem otrava presei mincinoase sau ignorante.

O constatare evidentă și zilnică.

Un lucru evident, bățător la ochi, e presa antifamiliară, antinațională și chiar pornografică. Iată otrava care băntuiește pe la noi, pustiind mințile și inimile, școlile și familiile bogăților și ale săracilor, din orașe și chiar de prin sate.

Vai de acel tată și de acea mamă, vai de acel educator sau de acel profesor care nu știe să reacționeze. — Vai de tineretul nostru a cărui hrană intelectuală e foarte des curat otravă, căci minciunile istorice, filozofice, religioase, sociologice, pedagogice, etc . . . cele mai încornorate, se înfățișează și circulă obraznic în orice carte sau broșură, în orice ziar sau revistă, ba chiar în multe manuale școlare.

„O armă de precizie, de penetrație și de biruință.”

Ca armă de precizie, de penetrație și de biruință efectivă în bătăliile zilnice ale ideilor și ale curentelor pentru cucerirea semidoctilor și chiar a lumii culte, revista și ziarul de mult au întrecut cartea. Să nu cumpărăm, nici să nu primim periodicele rele; să sprijinim cât de efectiv toate cele bune.

Iată de ce trebuie să-ne abonăm cât de multi la o revistă de *cultură generală*, într'adevăr pe deplin românească și creștinească unde toate problemele istorice și filozofice, sociale și artistice, toate curentele și doctrinele, vor fi prezentate în toată obiectivitatea și vitalitatea lor.

Precum nu înțelegem că aici nu se face mai multă propagandă întru popor pentru ziare ca „Unirea poporului” și „Dacia creștină”, tot așa ne pare foarte rău dacă cineva nu prețuește pentru intelectuali ziare ebdomadare ca „Unirea” și revista lunară „Observatorul” sau dacă un preot nu caută să citească „Cuvântul Adevărului” din Bixad.

Încă odată, în numele solidarității creștine și naționale, să ne strângem rândurile împrejurul ziarelor și revistelor existente. Cu bucurie anunțăm prietenilor noștri că, decând cu volumul iubilar „Isus”, ne-au venit multe abonamente nouă, și cele mai multe încă de scumpii noștri frați ortodoxi din Regat. Așa se întărește unirea României Mari.

Un idealist nu cere să fie *cineva*, dar vrea să facă *ceva*. Am pornit cu lozinca națională; „*Nihil sine Deo*” și iată că „Isus” ne-a dat anul acesta un așa succes că suntem fără grijă pentru viitorul revistei noastre.

Un remediu: Alegerea cărților de citit.

Să avem o deosebită grijă în alegerea cărților, revistelor și a ziarelor pentru citirile noastre și ale aceluia cari se găsesc sub directa sau indirecta noastră supraveghere. Căci — e lucru dovedit de mult — încet încet și chiar fără vrerea noastră, ne făurim o mentalitate conformă citirilor cu cari ne hrănim. Să grijească și fiecare profesor în alegerea manualelor de școală. Sunt câteva, aprobate de stat, cari conțin totuși erori de foarte mare însemnătate. Și așa putea revela — părinților, preoților și profesorilor — lucruri îngrozitoare, dovedind distrugerea oricărui ideal — individual sau familiar, social sau religios — în mintea unor studenți universitari și chiar a unor tineri licești.

Se vorbește foarte mult de cultură însă nu ne preocupăm destul de *calitatea ei*. Să constituim deci biblioteci modeste dar adaptate. De aceea credem de o însemnată valoare practică *constituirea unor liste de cărți* într-adevăr valoroase și bine controlate în ideologia și conținutul lor.

Bine înțeles că vom lăsa loc și literaturii distractive.

Deoarece în trecut, mai ales în volumele noastre festive iubilare, am dat adrese și titlurile mai multor cărți cu conținut specific religios, azi aici vom începe altă listă mai variată, după felurite specialități. Inșă departe de a pretinde să fim complecți, rugăm pe toți cei înformați și competenți—buni români și buni creștini — să dreseze și ei câte o listă complementară, să ne completeze. . . Să fie garanțiile cât de multe și cât de sigure.

Odată mai bine cunoscute nedăjduim că cărțile bune și valoroase vor fi mai citite.

Treaba superiorilor respectivi — și întâi și întâi a părinților — conștienți de responsabilitatea lor în prezent și în viitorul cel mai îndepărtat — de a le împărți după vârsta și cunoștințele cititorilor respectivi.

În vederea vacanței apropiate ar fi bine să alegem cât de iute cărțile pe cari le vom prezenta cel puțin tineretului care este sub supravegherea noastră.

A. MICU.

LISTA PROVIZORIE

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci — Horațiu, *Ars poetica*

Artă și știință

Vlahuță — Grigorescu

Bettex — Creștinismul și studiul naturii

Dr. Marinescu — Pasteur

Dr. Alex. Nicolescu — Natura — Lugoj

„ — Dumnezeu și natura

„ — Paserile

Pécaut și Baud — Ce este arta — (Bibl. p. toți)

Dr. Filipciuc — Roma și frumusețile ei — Sighet

A. L. Ivela — Dicționarul muzical ilustrat

Tafrați — Istoria Artelor (2 vol. ilustr.)

G. Todica — *Studii științifice*

Turism și Cercetășie

Întreaga colecție „*Cerce'așii României*”

Bucura Dumbrava — Cartea munților

N. Urechea — Umblețul pe jos (B. p. t.)

„ — Robinsonii Bucegilor (pentru tineri)

„ — În Bucegi

- „ — Dragi să ne fie munții
 „ — Căruța Poștei (cum călătoriau strămoșii n.)
 Dr. Georgescu—Prin Ardeal (bine ilustr.)—Astra

Filosofie și Pedagogie

- Förster — Indrumarea vieții
 „ — Cartea vieții
 „ — Școala și caracterul
 „ — Hristos și viața omenească (2 vol.)
 Mehedinți — Altă creștere
 „ — Cătră noua generație
 Marin Ștefănescu — Filosofia rom. contimporană
 Dr. E. Vidoni — Introducere în filosofie
 Amado-Stan—Secretul succesului (p. tineret) — Sibiu
 Dr. Paulescu — Cele patru patimi și leacurile lor
 Dr. C. Kirilescu — Literatura împotriva educației
 Fènelon — Educația fetelor
 A. C. Popoviciu — Naționalism și Democrația („Minerva“)
 Félix Klein — Cum se crește copilul
 P. A. B. — Căsătoria — Săbăoani — Roman
 (sub toate aspectele ei: prăgătirea, logodna, nunta etc.)
 Dr. Tăutu — Creștinismul și caracterul — Oradea
 „ — Drepturi și Datorii în Familie — „
 G. Bota — Religie și caracter „
 C. Mureșan — Educația engleză — Socec
 Bourceau — Pentru a fi om — Iași
 (de împărțit la toții elevii și elevele)
 Béraud — Ce am văzut la Moscova
 Dr. V. Suciuc — Raportul dintre Religie, știință și societate
 Dr. Gr. Comșa — Tineretul României — Aiud
 Couet — Stăpânire de sine

Istorie și Geografie

- Vlahuța — România pitorească
 „ — Din trecutul nostru
 Mehedinți (Manuale feliurite și încă :
 „ Le pays et le peuple roumain (f. sugestiv)

- Dr. Mourret — Dr. Ciplea — Istoria Bisericii universale - Blaj
 Dr. I. Georgescu — Prin Ardeal (bine ilustrat) „Astra” - Sibiu
 Simionescu — Orașe din România — Cart. Rom.
 Dr. Cristescu — Mai aproape de tine Doamne
 (pelerinaj la Ierusalim)
 Dr. Georgescu — Istoria Bisericii universale
 „ — Episcopul Mihai Pavel
 C. Kirișescu — Istoria Războiului pentru Intregire. 3 vol. ilustr.
 „ — Războiul nostru de întregire (rezumat B. p. t.)
 „ — Istoria Războiului nostru (popularizare)
 Dr. C. Suci — Corespondența Bărnuțiu — Ion Maniu
 Fustel de Coulanges — Cetatea Antică — Socec
 (operă însemnată, rezervată oamenilor culți)
 Fl. Cristescu — Povestea Neamului nostru 3 vol. apărute
 (ușor și pe înțelesul celor mai tineri)
 A. Odobescu — Ioana d'Arc
 Soveja (Mehedinți) — Titu Maiorescu
 Dr. A. Bunea — Ioan Inocențiu Klein
 „ — P. P. Aron și D. Novacovici
 „ — Mitropolitul S. Brancovici
 Radu Dragnea — Kogălniceanu
 E. Lovinescu — Istoria Civilizației Române (3 vol.)
 Titu Maiorescu — Istoria Contimp. a Rom.
 Béraud — Ce am văzut la Moscova
 Donici — Revoluția rusească
 Dr. V. Szmigelski — Istoria legii vechi — Blaj
 „ „ nouă — „
 A. Lupeanu-Melin — Școalele din Blaj
 „ — Sufletul Blajului
 Dr. C. Pavel — Școalele din Beiuș

Literatura și Religie

- Intreaga colecție „Clasici Români comentați” Socec
 M. Sadoveanu — romane primejdioase pentru tineret:
 însă fiind autor de bacalaureat permitem câteva, de pildă:
 — Spre Emaus
 — Sfintele Amintiri

- Măria Sa Puiul Pădurii
Cesar Petrescu — Comoara regelui Dromichet
Agârbiceanu — Arhanghelii
 — În clasa cultă
 — Legea minții
Anghel și Iosif — Legenda funigeilor
I. Bart — Jurnal de bord
Delavrancea — Între vis și viață
Davidescu — Vioara mută
Gala Galaction — Piatra din Capul-Unghiului
 Papucii lui Mahmud
Hogaș Calistrat — În munții Neamțului
Gârleanu — Din lumea celor cari nu cuvântă
Papadopol — Șt. O. Iosif (studiu)
G. Todica — Hades (studii filozofice)
I. Frollo — Românism și catolicism
 Colecția „Clasicii români comentați” — Socec
Panu — Amintiri din Junimea
I. Negruzi BCU Cluj / Central „University Library Cluj
Lovinescu — Istoria Literaturii contempor. (6 vol.)
Dante — *Coșbuc* — Divina Comedie (3 vol.)
Dante — *Gane* „ (mai simplu)
Dante — *Marcu* — Infernul (singur)
Racine — *Atalia* (trad. H. Lecca)
Corneille — Poliect (trad. C. Moldovan)
Bucura Dumbrava — Ceasuri sfinte
P. Dulfu — Dumnezeu și oamenii
 „ — Isus Hristos
M. Sadoveanu — *Pătrașcanu* — Spre Emaus
 „ — Sfintele Amintiri
Mihălcescu — Varlaam și Iosafat
Dr. Morinescu (Lugoj) — Gemma Galgani
Papini — Viața lui Isus (trad. A. Marcu)
Dr. A. Nicolescu — Papii și opera lor
 „ — Din trecutul Bisericii
Dr. Paulescu — Sinagoga și Biserica (3 broșuri)
 „ — Coranul, Talmudul, Francmasoneria

- Dr. G. Fireza — Armele Credinței — Lugoj
 „ — Minunile și Pildele lui Isus (2 vol.)
 Ana Jugea — Negrilești — Români și ortodocși
 Silvio Pellico — Ani de temniță
 Mehedinți — Poți fi om deplin fără a fi creștin?
 Trad. I. Moța — Protocoalele Înțelepților Sionului
 Dr. N. Brânzeu — Pocăiți — Lugoj
 D. Romano — O. Ghibu — Vrei să fii înțelept?
 Carrère — Triumful Papalității — Oradea
 Dr. G. Cristescu — Prin Cristos la cultură — Arad
 Intreaga colecție „Mântuește-ți sufletul” — Lugoj
 „ „ „Să fie una”
 „ „ Bibl. p. clasa culta (Dr. A. Nicolescu)
 „ „ „Presa Bună” — Iași
 (vreo 60 broșuri de povești pentru toți: ieftine de tot)
 „ „ Cărțile Bunului creștin — Iuliu Maior — Blaj
 „ „ Serafică — Săbăoani — Roman
 „ „ Bibl. din Gherla: o serie pentru intelectuali,
 o serie pentru popor
 „ „ Mănăstirea Bixad — Satu-Mare
 „ „ Soc. Sf. I. Gură de Aur — Oradea
 „ „ Bibl. pop. creștina — Sighet
 „ „ „Observatorul” — Beiuș

Și în special:

- Palau — Creștinul activ — Beiuș
 Dr. Coltor — Istoria unui suflet (S. Tereza din Lisieux)
 G. Todica — Calendarul sfinților — Blaj
 A. Lupeanu — Sufletul Blajului — „
 Lourdes în strălucirea minunilor sale — Iași
 Pentru a fi om — „
 Ploie de trandafiri (minunile Sf. Terezei, cu chipuri)
 Indrumare la viața evlavioasă de sf. Fr. de Sales
 Tălmăcel — O floare dela Prut — Săbăoani (Roman
 „ — S. Isidor și Sf. Toribia „
 „ — Fericirea copiilor „
 Sănătatea poporului (pe înțelesul tuturor) „
 Catechismul explicat prin pilde — Săbăoani

- Bișoc* — Sf. Anton de Padua
Bișoc — Căsătoria (original și interesant)
Rafaeli — Sf. Francisc de Asisi
Dr. I. Georgescu — Apologetica (p. intelectuali)
 — — — — — (p. popor: în preparație)
Paroh de Ars — Meditații eucaristice — Oradea
Franco-Dr. Bojor — Apărarea Creștinismului prin unirea
 Bisericilor.
Victor Cathrein — Concepția Catolică (3 vol.)
 „*Observatorul*” 3 Vol. festiv: „Isus” „Maria” „Sf. Augustin”
Wisemann — Fabiola
Sienkiewicz — Quo Vadis
Lewis Wallace — Ben-hur
Lascarov-Moldovan Biserica năruită — Col. Rosidor

Cadouri de făcut: plătind un abonament:

- I — unui țaran sau unui muncitor sărac: la „*Unirea Poporului*”
 — ziar ebdom. — Blaj; la: „*Dacia Creștină*” — ziar bilunar — Iași;
 II — Unei fete: la revista mensuală „*Flori de Crin*” — Șimleu Silvaniei;
 III — Unui preot sărac: la revista „*Cuvântul Adevărului Bixad*”,
 la ziarul ebdom. „*Unirea*” — Blaj;
 IV — Tineretului universitar și intelectualilor în general, un abo-
 nament la „*Observatorul*” revistă lunară de cultură generală
 — Beiuș și la „*Boabe de grâu*” superior ilustrat — București.

AVIZ

Cititorilor, cari ne-ar găsi prea severi, le reamintim de cartea
 D-lui C. Kirițescu „*Literatura împotriva educației*”, unde dintr’un
 punct de vedere pur național, condamnă hotărât pe mai mulți roman-
 cieri români care sub pretextul frumosului în sine, țin să impresione-
 ze numai simțurile. Și în cartea D-lui C. Kirițescu, M. Sadoveanu e
 primul scriitor chemat la răspundere, după aceea I. Minulescu, C.
 Petrescu etc. . . Cu toată dreptatea autorul denunțează și el decadența
 artei în tendința de a se limita la un sensualism brutal și de a face
 „simpatice tipuri imorale și caractere slabe”. Bine încheie spunând că
 tendința aceasta e daunătoare societății căci arta are și o funcțiune
 socială. — Recomandăm cartea lui care conține și referatul către
 Minister pentru a feri tinerimea școlară de piese imorale și discursul

D lui Ministru (7-II-29) care justifică ușor oprirea făcută tinerimei școlare să asiste la piese demoralizatoare . . . fie și la teatru național!

Notă: Redacția va primi cu recunoștință eventualele îndreptări precum și *noi liste* bine garantate. — Vom completa listele noastre în Septembrie și pentru; *Poezie și teatru, Folklor etc.* (de pildă „*Meteorologie populară*” d: Traian German etc. . .

Martirii noștri

Era în primăvara anului 1919. De câteva săptămâni stăteam sub teroarea detașamentelor secuiești, cari își făceau de cap. Conducerea orașului nostru o deținea o mână de bolșevici, cari dădeau ordine peste ordine. Între altele, prezentându-se direcțiunii liceului de băeți—directorul pe acele vremuri de amărăciune era chiar tatăl meu—un comisar al bolșevicilor a cerut, mai mult cred, a ordonat că religia de aci înainte să nu se mai predea în școală!

Intellectualii români trăiam într'o continuă groază și ne gândiam cu înfrigurare care va fi sfârșitul acestor vremuri? Va trece oare armata biruitoare a României mult discutata linie demarcațională care o oprea în drumul ei spre noi, ori poate va trebui să ne prăpădim cu toții, fără să ne fie dat să vedem și să gustăm din bucuria zilelor de glorie, de inviere, cari trebuiau să vină.

În dimineața zilei de 4 Aprilie o veste tristă străbătu orașul nostru frământat de neazuri, de groază și de o vagă nădejde în zile mai bune. Distinsul avocat, luptătorul neânfrânat conducătorul Românilor bihoreni, dr. Ciordaș a fost ridicat noaptea de acasă, unde se afla numai cu sora sa, de către câțiva ofițeri și soldați ai săcuiului Verböczy, comandantul trupelor din Beiuș, împreună cu un alt inimos tânăr, avocatul dr. Nicolae Bolcaș. Ambi au fost transportați încă în cursul nopții într'un loc necunoscut.

Toți Români, ba chiar și Ungurii, s'au alarmat la vestea

aceasta neașteptată. De urma lor însă nu s'a putut da. Familia a făcut cercetări întinse, fără rezultat. Am știut atunci că a trebuit să se întâmple o nenorocire ireparabilă, dar nu se putea face nimic, din cauza sălbătăciei Săcuilor.

Învierea Domnului din 20 Aprilie, ne-a adus desrobirea așteptată și dorită de veacuri. Am sărbătorit-o cu neînchipuită însuflețire și nespūsă bucurie, având mândra și viteaza armată izbăvitoare în mijlocul nostru, care a ocupat orașul chiar în Sâmbăta Patimilor. Totuși o durere ne muncia: lipseau cei mai buni dela bucuria noastră.

După intrarea armatei, cercetările pentru aflarea celor dispăruți s'au putut intensifica și în curând s'a descoperit fiorosul adevăr. S'au aflat cadavrele lor într'un mormânt pe marginea unui pârâu, în satul Lunca din apropierea Vașcăului. S'a mai aflat încă că au fost schingiuiți, mutilați și după ce și-au săpat groapa, au fost împușcați.

Au murit cu fruntea ridicată pentru libertatea noastră, pentru ca să vedem visul visat de veacuri înfăptuit: România-mare încheată pe veci.

Cuvine-se că acum după 14 ani dela împlinirea acestor evenimente de glorie și de jale, să ne aducem cu admirație aminte, de suprema jertfă ce au adus-o pentru noi, acești doi martiri ai neamului nostru.

În scurt timp în piața Beiușului se va desveli monumentul, închegarea în bronz a sacrificiului lor până la moarte.

Acum când pretutindeni iarăși se arată fantoma războiului, când dușmanii noștri și-au ațintit din nou ochii lacomi asupra hotarelor noastre să ne ridicăm ochii cât mai des spre acest monument, simbol al supremei jertfe, să le aducem prinosul nostru de eternă recunoștință, promițând sus și tare că vom ști să apărăm și noi până la moarte patromoniul sfânt al țării noastre scumpe, răscumpărată cu atâta nobil sânge românesc.

Slavă vouă, martiri ai neamului.

ELISA DR C PAVEL

DREPTUL LUI, DATORIA NOASTRĂ (1)

Păstorală a Excel. S. Dr. Valeriu Frențiu e menită să devie „epocală” prin îndrăzneța afirmare a drepturilor imprescriptibile ale lui Dumnezeu asupra noastră și asupra avutului nostru.

„Revoluția a început prin declararea drepturilor omului, nu se va sfârși decât prin declararea drepturilor lui Dumnezeu”. Când oare societatea, națiunea, chiar familia și individul vor ști să dea lui Dumnezeu, ceea ce e a lui Dumnezeu? — Toate ne vin de la El, sunt Bunurile Lui, Averele Lui. Ii facem o parte atât de minimă și ridiculă încât „porția” rezervată Lui numai rușine trebuie să ne aducă; rușinea și blestemul Cerului și al săracilor. Ce facem pentru Biserică și pentru cei săraci? Unde e partea lui Dumnezeu?

Factorul moral a cauzat criza generală și numai el poate vindeca ceea ce e produs prin dezordine morală și abuzuri de natură spirituală.

E o adevărată teză de studiat și de propagat.

**

Propaganda n'a încetat: „*La Documentation catholique*” marea revistă dela Paris, (2) la rubrica „Acțiunea catolică”, alături de pastorală Eminentei Sale Card. Faulhaber din München despre drepturile și datoriile conducătorilor și ale supușilor în Stat, aduce traducerea pastoralei despre zeciuială a Excel. S. I. P. S. episcopul nostru *Valeriu Traian Frențiu*. Ne bucurăm că această pastorală de cea mai mare însemnătate pentru asigurarea autonomiei și adevăratei înfloriri a Bisericii noastre e învrednicită de atențiune deosebită de cercurile catolice din orașul-lumiră și din întreaga lume creștină. Traducerea acestei pastorale e datorită Păr. I. Georgescu, colaboratorului nostru.

Cităm aici trei pasagii, din această importantă „Pastorală”, unul dela pagina 8, iar celelalte, dela pagina 12.

. . . Vreau să vă atrag atențiunea asupra unei datorințe a noastre aproape nu numai neobservată, dar chiar și uitată. Este datorința

(1) *Criza Economică — financiară și Rezolvirea Ei. — (Oradea)*

(2) In No. 652, t. 19, a. 15 din 1 Aprilie 1933.

de a întrebuița bunurile lumii acesteia după voința Domnului și este datorința de a da din toate bunurile noastre și lui Dumnezeu, dela care le primim, partea ce i-se cuvine, ce și-a reținut-o sieși, adică de a da din toate câte câștigăm a zecea parte lui Dumnezeu. O facem aceasta cu atât mai mult, căci cauza principală a lăpădării omului și a omenimei de Dumnezeu este chiar alipirea lui dezordonată către cele trecătoare și cauza crizei economice și financiare în care se sbate omenimea este chiar materialismul, de care suferă și care par'că a stins din inimile oamenilor și cea din urmă licărire a dragostei către Dumnezeu și către deaproapele. Fiecare caută să-și adune cât de mult chiar călcând în picioare poruncile lui Dumnezeu și făcând nedreptate aproapelui, înstreinând nu numai ce este al altuia, ci chiar și ce este a lui Dumnezeu. . . .

. . . Deja legea naturală îl obligă pe om ca, precum *stăpânului vremelnice* al pământului pe care îl lucrează, îi dă o anumită parte din tot ce produce, și lui Dumnezeu, care este creatorul și stăpânul suprem al tuturor, dela care primim nu numai pământul, ci primim și lumina, soarele, ploaia, sămânța, vitele și puterea brațelor, să i-se dea o parte din ceea ce dela dânsul primim, sau din a Lui milă și cu mijloacele primite dela El producem.

Însă Dumnezeu ne-a dat chiar *lege pozitivă* și clară, prin care își arată din nou bunătatea și generozitatea sa față de noi, că- rora, din tot ce cu binecuvântarea Lui agonisim, ne dă 9 părți și numai o parte pretinde pentru sufletul nostru. Da! Dumnezeu a poruncit, ca *pârğa și zeciuiala* din toate, să fie a Lui . . .

— *Și sfârșim prin a înșira toate subtitlurile în care este împărțită broșura pomenită: „Criza economică financiară și rezolvirea ei“:*

- Oamenii de azi și vameșii și farizeii din Legea Veche.
- Cauza crizei economice și financiare.
- O datorie nu numai neținută, dar chiar uitată.
- Bogăția și lăcomia, piedeci ale mântuirii.
- Pârğa și zeciuiala hotărâte de Dumnezeu.
- *Dovezi din Sf. Scriptură.*
- Blestemul lui Dumnezeu asupra celor ce nu împlinesc porunca zeciuielii și binecuvântarea lui asupra celor ce o împlinesc.
- Legea zeciuielii obligă pe creștini.

- Sfinții Părinți și zeciualala.
- Dela felul cum împlinim porunca zeciuleții atârnă mântuirea noastră.
- Fără binecuvântarea lui Dumnezeu nu-i îndestulare nici fericire.
- Rezolvirea crizei.
- Cum să dăm pârga și zeciualala.
- Patru feluri de oameni în lume: De cari vrem să ne ținem?
- Indemnuri salutare.

Mișcarea din Oxford

14 Iulie 1833 — 14 Iulie 1933

O Renaștere religioasă — Conferința delu Hadleigh — Mișcarea „tractariană” — „Via media” — Sefi: Keble, Newman, Pusey — Opoziție — A doua primăvară a Bisericii în Anglia — O reîntoarcere la tradiții vechi — Efectele însemnate ale mișcării de la Oxford.

În anul acesta se împlinește un veac, decând s'a desfășurat în Anglia o renaștere, o adevărată revoluție religioasă, cunoscută sub numele de „Mișcarea din Oxford”. Anglicani și catolici, se pregătesc de ambele părți să sărbătorească centenarul acestei mișcări, care a avut asupra vieții, gândirii și activității religioase a țării, consecințe incalculabile.

Numele acestui eveniment ar putea face să se creadă că toată afacerea nu privea decât Universitatea și că, prin urmare, avea numai un interes local. Dar nu, căci era o mișcare națională, rostită să aibă o influență enormă în întreaga lume britanică.

Cititorii noștri cunosc istoria Reformei în Anglia, cum Henric al VIII, numit la început de către Papa Leon al X „*Defensor fidei*” din cauza scrierilor lui împotriva călugărului apostat Luther, pentru a-și satisface pasiunea, o rupse cu restul creștinătății; cum mai cu seamă regina *Elisabeta*, fiica bastardă a

Anei Boleyn, organizează Biserica Anglicană, dându-i „Crezul” său calvinist cuprins în cele „39 Articole”. Însă Biserica Anglicană era slabă, căci îi lipsea o autoritate necesară și sigură. Vedem, în decursul vremii, ivirea a o mulțime de secte, ale căror întemeietori căutau să dea maselor de credincioși puțină vieță spirituală, care nu se mai găsea în Biserica națională „*Established Church*”, ca de pildă: *Puritanii*, *Metodiștii*, *Wesleyanii*, etc. .

Pentru această Biserică, inamicul intern cel mai primejdios, deoarece era cel mai răspândit și cel mai distructiv, era „curentul liberal” sau „liberalismul doctrinal”, care nu era altul decât *raționalismul sau modernismul* din zilele noastre; inamic intern mai era încă apatia membrilor clerului, printre cari nu se mai vedea strălucind știința și râvna de altădată. Vrășmașul din afară era opoziția sectelor *nonconformiste*, ieșite toate din sânul Bisericii, și a puterii publice care împiedeca libertatea Bisericii și însfârșit ostilitatea sau lipsa de înțelegere din partea claselor modeste ori muncitoare.

Biserica Anglicană mergea înspre prăpastie. Deja vedem o încercare de îndreptare în mișcarea „*Evangelical Revival*” Reînoirea Evanghelică, însă aceasta n'avu decât un succes parțial și rămase fără urmare. Deabia mișcarea din Oxford dădu imbold acestei noi reforme în Anglia.

D-nul Keble, fellow din *Oriel college*, profesor de Poetică și preot asistent anglican lângă Fairford, fu cel care, în 14 Iulie 1833, ținu la Oxford, în biserica Universității „*St. Mary the Virgin*” (1) marea predică asupra „*Apostoziei naționale*”, arătând cum Dumnezeu era scos afară din viața familiară, cași din cea publică. A fost o predică senzațională și intra de-văr epocală.

Principalii amici îi erau Dr. *Newman* rector (paroh) al acestei Biserici „*Sf. Maria*” și D-rul *Froude*. Toți trei erau oameni înzestrați cu o cultură extraordinară și cu o mare cucernicie și

(1) Chiar pietrele vechiului Oxford istoric și ale atâtor alte centre — cu pisaniile lor centenare dinaintea Reformei, inscripții mariane, euharistice, pontificale — își strigă originea lor catolică.

se măhneau foarte la vederea stării spirituale jalnice a Bisericilor, gândindu-se totdeauna la remedierea ei. Mai numim în treacăt și pe următorii universitari și teologi totodată, cari și ei se găseau în fruntea mișcării: William Palmer,¹⁾ Arthur Peceval și Pusey.

Conferința din Hadleigh.

În timpul acesta Hugh Rose, renumit universitar din Cambridge, puternic apărător al tradiției Bisericii primitive, reuni un grup de „churchmen” oameni de-ai Bisericii, la Hadleigh pentru a discuta mijloacele de a salva Biserica și pentru a întemeia o asociație care avea ca țintă să apere doctrina despre *succesiunea apostolică* și să mențină textul oficial al „Prayer Book-ului” anglican (carte de rugăciuni), împotriva interpretărilor prea libere ale rașionaliştilor. Conferința dură dela 25 Iulie până la 29 Iulie 1833; Keble și Newman, din cauza unor anumite împrejurări, nu putură lua parte la congres.

„Tracts for the Times”

Cu toate acestea ceva mai programatic și mai senzațional chiar era necesar pentru a face opinie și Newman fu cel care se înșarcină cu aceasta, când începu, în ziua de 9 Sept. a aceluiaș an, seria de „Tracts for the Times” sau „Broșuri pentru Epocă”, de unde numele de „tractariană” dat mișcării care va duce cât mai departe mesajul său restaurator și largul său program doctrinal.

90 de Tracts apărură din Sept. 1833 până în Feb. 1841, alcătuite fiind de profesori universitari cunoscuți și de teologi competenți, cu toți încă anglicani, și îmboldiră lumea să reflecteze și să pornească la fapte.

Fiecare autor era liber să expună și să apere ideile patronate de către mișcare și semna cu propriul său nume, căci: „Nu voim, zicea Newman, armată regulată ci francitori.”

Autori ca Keble, Froude și prietenii lor contribuiră, cu Newman, la producerea acestor „Tracts.” Părinții Bisericii puneau la îndemâna sfortărilor lor o temelie solidă, pentru a reda

¹⁾ Care se va ocupa cu atâta dragoste frățească de Bis. răsăriteană.

Anglicanismului, contra Protestantismului calvinist, doctrina tradițională pierdută prin Reformă.

Predicile lui Newman.

Acesta nu se mulțumi numai cu „Tracts-urile,” ci din înălțimea amvonului Bisericii „St. Mary the Virgin” se puse să predice și să lămurească aceleași adevăruri conținute în Tracts-uri. Cuvintele lui, clar enunțate într'un stil sobru dar convingător, mergeau la inimă, scormoneau conștiințele, convingeau spiritele de elită nu numai ale auditorilor săi, ba încă și pe ale cititorilor, agitați de aceleași mari probleme doctrinale. Scrierile, savant alcătuite, poeziile mai mult religioase, însă larg omenești, ale primilor aderenți fervenți ai mișcării și puterea atractivă a vieții lor austere și demne, ajutară mult la difuzarea ideilor lor.

Ideile conducătoare ale mișcării.

Una dintre marile idei cari conduceau mișcarea, era de a scăpa Biserica Anglicană de ingerința și controlul oficial al Statului. Anglicanismul suferă de Cezaro-Papismul nefast, care-l minează puțin câte puțin. Statul numește uneori în demnitățile cele mai înalte ale Bisericii anglicane, candidați nevrednici să ocupe asemenea funcțiuni, din pricina lipsei lor de credință. Biserica anglicană nu poate aduce nici-o lege, nici să-și stabilească vre-un Statut fără ca Parlamentul, compus din oameni fără credință ori aparținând tuturor credințelor, să le voteze da sau ba aprobarea. Inșă o astfel de situațiune de dependență față de Stat a existat dela începutul existenței Bisericii naționale engleze, căci aceasta s'a născut din voința a doi suverani, hotărâți a o avea în mâinile lor ca pe un element docil. Suveranul îi este capul spiritual recunoscut. Dar Mântuitorul nostru n'a voit un asemenea lucru. Dorința lor de a elibera Biserica de ingerința Statului, mâna pe „Tractarieni” să scoată la iveală doctrina despre „succesiunea apostolică” și doctrina saeramentală a Bisericii primitive. Aceasta era ceva îndrăzneț și hazardat, căci astfel se purcedea în mod direct împotriva doctrinei anglicane, calviniste întrucât privește fondul.

Concepția lor despre Biserică era un compromis, cum bine-o explică Newman în capodopera sa „*Apologia pro vita sua*”. Fără a ține seamă de claritatea convingătoare a Părinților Bisericii, „Tractarieni” făceau eforturi spre a reprezenta doctrinele lor ca pe unele cari n’ar fi în contradicție flagrantă cu Protestantismul, cu toată forma și fondul lor catolic. Ei se sforțau să probeze că Biserica anglicană era și ea o parte din Biserica catolică, după ei compusă din Bisericile Romană, Greacă și Anglicană. Aceasta era teoria căii mijlocii „*Via Media*”, care trebuia să se năruiască într’o zi. Dela 1833 la 1841, geniul lui Newman se trudea să construiască acest castel din cărți de joc, care nici nu era barem o fragilă soluțiune de tranziție. El lupta într’o bătălie pierdută de mai înainte, dar lupta totuși curajos.

Opoziție.

Adversarii „Tractarienilor” făcură în curând să li-se simtă nemulțumirea, mai cu seamă „liberalii sau „raționaliștii”. Atacurile lor și incidentele pe cari le iscară, nu fură nimic în comparație cu furtuna care trebuia să se dezlănțuiască cu prilejul Tract-ului 90: „*Remarks on certain passages in the 39 articles*” (Insemnări asupra unor pasagii din cele 39 Articole) compus de Newman și în care el încerca să probeze că cele 39 Articole (crezul oficial al anglicanismului), cu toată forma lor foarte calvinistă în aparență, puteau fi interpretate într’un sens deloc opus hotărîrilor conciliului tridentin (1841). Din partea autorităților eclesiastice protestante fu o adevărată izbucnire de furie, care aduse prima condamnare a Tract-ului 90. Rev. Dr. Pusey, profesor de ebraică la Universitate, devenise dela 1833 unul din capii mișcării. Predicator oficial a Universității, în 1843 fu suspendat pentru a fi propovăduit doctrina tradițională a Euharistiei, respinsă de către Protestantismul englez.

În 1844 Dr. W. G. Ward publică „*The Ideal of a Christian Church*” (Idealul unei Biserici creștine), operă în care el întărea ținerea întregii doctrine tradiționale catolice. În 13 Feb. 1845, cartea era în mod oficial osândită de către „Convocation

of the University" din Oxford și Ward fu despuiat de toate gradele sale.

Ba chiar se propuse să se condamne din nou Tract-ul 90, însă intervențiuni fericite îi cruțară aceasta lui Newman.

Martor al acestei opoziții ilogice față de Tradițiune, Newman începu să-și piardă credința în Biserica anglicană și în toamna anului 1843, el renunță la slujba dela biserica „Sf. Maria“.

Pentru Newman acesta fu șocul intelectual care-i provoacă un examen de conștiință față de această Biserică, pe care el o considerase până atunci ca pe maica sa și pe care-o vedea acum ridicându-se împotriva evidenței adevărului tradițional: sunt momentele cele mai patetice în conversiuni acelea în cari, printr'o desăvârșită convingere intelectuală, se zărește limpede portul spre care în mod necesar trebuie să vâlești și în cari totuși prin toate fibrele inimii și prin întregul trecut te simți reținut pe țărnul opus. E dualismul patetic care constituie martiriul noilor convertiți.

Newman se retrase în singurătatea dela Littlemore, unde timp de 2 ani trăi în rugăciune și studiu, căutând adevărul prin convingere și nu prin sentiment. Studiarea Părinților Bisericii îi îndreptase pașii, fără să simtă, în spre Biserica Catholică. Încă în 1839 un articol al Drului Wiseman, din „Dublin Review“, care compara pozițiunea Anglicanilor cu aceia a Donațiștilor din timpul Sf. Augustin, îl impresionase mult și mai ales citațiunea din acest doctor al Bisericii: „Quapropter securus iudicat orbis terrarum bonos non esse, qui se dividunt ab orbe terrarum in quacumque parte terrarum“. Singur simțul catolic aduce siguranța. Aceste câteva vorbe reduceră la neant teoria sa despre „Via Media“.

La Littlemore, el scria în 24 Oct. 1843 Drului Manning (arhidiacon de Chichester, încă anglican, însă, după conversiune, viitor cardinal arhiepiscop de Westminster): „Nu din decepție, iritație sau impaciență am renunțat la „Sf. Maria“; ci fiindcă am socotit că Biserica Romei este *Biserica Catholică* și că Biserica noastră (anglicană) nu este o parte a Bisericii catolice, deoarece este într'o desăvârșită nepotrivire cu Roma“.

Insfârșit după încă doi ani de rugăciune, de studii și de suferințe intime, în 9 Oct. 1845 el se făcu catolic în prezența Păr. Dominic, preot Passionist, un apostol și un sfânt.

Rezultatele mișcării din 1833

Putem spune că despărțirea lui Newman a însemnal sfârșitul mișcării originale. Cu încetarea apariției Tracturilor, cu plecarea lui Newman din Oxford mișcarea astfel cunoscută nu mai era posibilă.

Conversiunea lui Newman după spusa istoricului anglican Dean Church, fu o înfrângere, o zăpăceală pentru Tractarieni. Oxfordul nu-i mai cunoștea și toți îi priveau cu bănuială. Ținta mișcării fusese să stabilească o „Via Media” între Protestantism și Catholicism și iată că cel mai reprezentativ din mișcare prin conversiunea sa la catholicism, dovedea că o astfel de încercare era o himeră. Conversiunea multor discipoli ai lui Newman, urmă sau chiar precedă pe cea a maestrului, ca Ward, Faber. etc. . Pentru Biserica Catolică în Anglia fu semnul unei noi vieți. Un sânge proaspăt începu să curgă în trupul decimat de prigonirile spoliatorilor veacului al XVI. Martirii englezi mureau bucuroși, convinși că jertfa lor nu era zădarnică ci că va veni o zi în care se vor adevăra din nou cuvintele: „Sanguis martyrum, semen christianorum”.

Dacă printre capii chiar ai mișcării Newman fu singurul care se făcu catolic, Pusey și Keble rămânând anglicani convinși, totuși cu mari simpatii pentru frații lor catolici, cu toate acestea vedem un întreg grup de elită format din clerici și laici, urmând pasul definitiv al maestrului lor. Pella 1850-1851, din nou o avalanșă de conversiuni de anglicani cari căutau o avaritate sigură și un crez neclintit. Cei cari mai șovăiau încă, fură împinși de evenimente cu ocazia sentinței dată cu prilejul controversei „Gorham” (1): astfel fură Dr. Manning, Allies, R. I.

(1) Gorham, cu toata ideile lui anticreștine, fu numit într-o slujbă bisericească. El tăgădui doctrina creștină despre renașterea spirituală a sufletului prin botez. Un proces intentat cu ocaziunea aceasta pentru a ști dacă un cleric, recunoscând doctrine opuse celor ale Bisericii anglicane, putea totuși să primească o slujbă dela aceasta, ajunse la un răspuns afirmativ, statornicind astfel doctrina regenerațiunii baptismale ca facultativă.

Wilberforce, William Palmer⁽¹⁾ etc. Aceștia și tovarășii lor erau oameni distinși, fie prin pozițiunea lor socială sau eclesiastică fie prin talentele lor literare sau altele, fie prin legătura lor cu mișcarea din Oxford. Conștiința lor îi oprea să aparțină unei Biserici aflate la cheremul Statului. Elementul mirean printre convertiți era bine reprezentat și nu mai e nevoie să mai menționăm titlurile cari denotau înalta origine a acestora.

Biserica catolică n'avu decât de câștigat din evenimentele cauzate de mișcarea din Oxford. Providența așezase în frunte ierarhiei restaurate de către Pius IX în 1850, pe Cardinalul Wiseman, a cărui întinsă cultură câștigase respectul și încrederea celor din Oxford. Acest arhiepiscop era sortit să fortifice elementul catolic din Anglia, unind într'o comprehensiune mutuală catolicii englezi cari ajunseră, abia după 3 secole de persecuții, să-și dobândească libertatea religioasă, elementul irlandez care se revărsase în Anglia decând cu foametea din 1846-46, și înfârșit elementul furnizat de către noii convertiți din Oxford.

Lesne se va putea înțelege emoția celor cari asistau la primul sobor al ierarhiei restaurate, ținut în 1852, când la colegiul din Oscott, înaintea membrilor soborului, Newman, marele Newman, ținu neuitata sa predică asupra *Primăverii a doua* care începea în Biserica catolică din Anglia.

Din acel moment Biserica catolică mergea cu pași uriași, recâștigând lui Dumnezeu și preacuratei Fecioare poporul care-i respingea. Numeroși sunt cei cari, trăind din ideile Tractorienilor dela 1833, găsesc adevărul integral în turma condusă de Petru.

Nu, sângele martirilor englezi n'a fost vărsat înzadar și prin aceasta se întărește încă odată adevărul cunoscutelor vorbe: „Sanguis martyrum, etc.“.

Nu putem termina acest articol fără a vorbi de noul curent de reformă care continuă să agite o parte a Bisericii angli-

(1) W. Palmer, fellow din Magdalen College, profesor la Durham în acești ani critici 1835-36, era fratele Lordului Selbourne. Palmer își petrecu vieța studiind Bisericile orientale și mijloacele pentru a promova unirea cu ele; în 1855 deveni catolic și se retrase la Roma unde și muri. El era foarte iubit de către Newman și, cu toate că se ținea la o parte de orice luptă, avu totuși o influență în mișcarea tractoriană de mai târziu.

cane, în urma evenimentelor din 1833-1850. Șefii lui fură Keble, Pusey, Neale, și mai târziu episcopul Wilberforce, Dean Church și Dr. Liddon, pentru a nu menționa decât pe cei mai marcați. Ei continuau să susțină, mai mult sau mai puțin deschis, teoria celebrei „Via Media”, care într-adevăr că nu poate fi susținută. Cuvintele și atitudinea lui Newman au dovedit-o îndeajuns cași purtarea acelor care au fost logici până în capăt. Trebuie să ne bucurăm că această minoritate care, în sânul anglicanismului, spune că este continuatoarea „Tractarienilor” a putut, cu toată adevărata prigoană din partea autorităților bisericești oficiale, să pătrundă masele Bisericii naționale, să propage doctrinele respinse de către Reformă, să reinvieze unele forme de cult exterior comune Occidentului cași Orientului, să dea o mare impulsie operelor sociale și celor de misiuni pentru cei sărmani. Inșă nu trebuie să uităm că Biserica Națională, încorporând pe anglicanii, extremiști și catolicizanti în sânul său, a fost destul de fericită, întrucât o privește, să le inoculeze propriile sale idei „liberale”. Ar fi și mai exact să spunem, în zilele noastre, că anglicanismul oficial a transformat „mișcarea din Oxford.”

Anglicanismul rămâne în mod invariabil același cu cel din timpul Elisabetei, adică protestant, și astăzi modernist. Autoritatea sa supremă rămâne un tribunal civil, iar primii săi șefi recunosc că dețin demnitatea și jurisdicțiunea dela coroană. In ceeace privește doctrina oficială, vedem „Crezul” ciuntit din ce în ce mai mult de către modernismul distrugător, care a invadat cu putere cercurile partidului avansat catolicizant, numit pe nedrept anglo-catolic. Pe de altă parte ideile mișcării din Oxford n’au atins nicicând pe capii Bisericii anglicane și masele în marea lor majoritate și nu se poate înțelege lipsa de logică a celor cari, acceptând doctrinele catolice, persistă cu toate acestea să rămână în Biserica lor, deși protestantă.

Să dea Dumnezeu ca exemplul atâtor iluștri partizani ai ideilor din Oxford, să-i ajute ca să ajungă la limanul unde adevărul strălucește în toată mărișia sa, la adăpost de cele mai primejdioase furtuni.

PR. AUSTIN TREMER.

Bosforul*)

Intrăm în Bosfor. În dimineața zilei de 7 August 1931 rămăsesem la lucru în salonul vaporului, când pe la oarele 10 mă chemă în grabă tovarășul meu, vestindu-mi apropierea Bosforului. Mi-am luat în grabă blocul de deseme și m'am urcat pe cuvertă. Priveliștea Bosforului o mai gustasem acum 10 ani în urmă, când cu Vaporul „România” am plecat spre Napoli, de unde trebuia să mă imbarc spre America. Cu toate acestea, tabloul încântător al Bosforului e totdeauna nou, și oridecâteori l-ai privi, descoperi în el lucruri neobservate altă dată. Deaceea revederea Bosforului mi-a făcut o plăcere deosebită, mult mai mult că acum îl vedeam în plină zi cu soare frumos și vaporul nostru de marfă mergea încet având astfel puțința să privesc bine toate colțurile cari ascund surprize noi de frumuseță.

Farul Rumelia cu cele două insule, cari după mitologia veche se bat cap în cap când îndrăznește cineva să treacă printre ele, merită toată atenția. Deasemenea nu se pot lăsa neprivite dărâmurile de fortărețe depe coasta asiatică. Intrarea în Bosfor e strategică dar și poetică fără pereche în lume.

Deși mai luasem o schiță acum zece ani în urmă, nu m'a lăsat inima să nu iau din nou o schiță a farului Rumelia precum și a fortărețelor dărâmate.

Intrați prin clește, căci așa se prezintă intrarea în Bosfor, panorama se lărgește și crezi că intri într'un golf înconjurat de dealuri înverzite și pestrițate de pete albe, cari par niște mărgăritare de primăvară: sunt sutele de case frumoase clădite de bogătașii lumii cari vin prin aceste meleaguri să-și guste raiul pe pământ, căci de raiul ceresc, ori n'au știință, ori nu vor să știe. Priveliștea e încântătoare... Dar n'ai gustat bine acest colț de frumuseță rară și iată că dispare golful ca prin farmec prefăcându-se într'un defileu romantic de stânci, de rămășiți de ziduri vechi, de copaci umbroși, de palate strălucitoare, de moschee, de minarete și chiar de câte o bisericuță sau capelă creștină.

*) Din carnetul de călătorie spre Ierusalim.

Deși vaporul înaintează încet de tot, privirea ți se încălzește și nu știi ce să alegi și la ce să privești mai mult. Dacă apoi vrei să privești forfoteala depe amândouă malurile și mersul legănat al sutelor de bărci înaripate ce mișună pe valuri; dacă vrei să-ți mulțamești curiozitatea și să admiri diferitele tipuri orientale îmbrăcate în hainele lor multicolore ce se plimblă alene în fața ta; dacă vrei să ai idee cât de mărginită de măreția vapoarelor celor mari cari trec pe lângă tine, atunci trebuie să lași frumusețele naturii și să nu guști farmecul unic pe lume, farmecul Bosforului.

Dar eu am mai văzut lume, am mai văzut bărci și am mai văzut vapoare, deaceea toată atenția am dat-o priveliștilor poetice și pitorești și am căutat să mi le întipăresc în minte, pentruca din când în când, închizând ochii, să le revăd feeric când mi-o fi dor de dânsele.

Vaporul însă înaintează și iată că deodată o colitură ni se deschide înaintea ochilor măreția Bizanțului . . . Fără să vrei îți iesă din gură: Ce frumuseță! . . . Da, Bizanțul sau Constantinopolul sau cum îi zic acum, Istanbulul, este un oraș frumos, vrednic să fie capitala unei împărății puternice . . . Și când te gândești că atare a fost și ar putea să fie încă, dacă n'ar apăsa greu asupra lui, blestemul lui Dumnezeu! . . . Privind măreția acestui oraș fermecător, vreau să uit toate nelegiuirile și nedreptățile săvârșite într'ânsul în decursul veacurilor; vreau să uit toată grozăvia vieții destrăbălate a împăraților și a împărăteselor; vreau să închid ochii să nu întrezăriască și-roaele de sânge creștin vărsat prin închisorile și străzile lui; vreau să pun un văl negru peste ruptura Bisericii lui Hristos săvârșită în acest oraș de către Foșie și Cerularie; vreau să înlocuesc Semiluna aurită cu o cruce de briliante sclipitoare. Da, numai astfel pot gusta eu măreția acestui oraș frumos și încântător, numai astfel pot trece înaintea lui cu inima plină.

Pe la oarele 3 după masă Constantinopolul dispăruse la orizont, mintea mea însă se perinda încă printre veacurile Sfinților Părinți și al Sfințelor soboare săvârșite în orașul Marelui Constantin. Ce-a fost odată și ce este astăzi! . . .

Spiru-Haret (sfârșit)

Inălțimea morală a personalității lui.

Noi socotim că spiritul lui Haret precum am încercat să-l arătăm din propriile lui scrieri și care coincide în totul cu firea și atitudinea lui așa precum imparțiala memorie a trecutului o întărește, vorbește un limbaj mai înalt de cât acela al cifrelor, *Mens agitat molem*. Numai înălțimei morale a personalității lui Haret i se datoresc înfăptuirile sale atât de mărețe, căci ar fi un întreg capitol de scris despre Spiru-Haret, acela despre viața lui model de cinste nu numai în activitatea lui publică, dar până în cele mai mici amănunte ale vieții sale intime, punct care din nenorocire nu este destul de apreciat în societatea noastră de azi și totuși este atât de însemnat. Dacă opera unui scriitor se resimte de scăderile morale ale autorului, cu cât mai mult faptele vieții publice poartă coloritul celor din viața de toate zilele!

Vom încheia însă exprimându-ne un dublu regret. Primul este că nu i-a fost dat lui Spiru-Haret, întemeietorului școlii noastre naționale, recompensa de a fi văzut realizându-se dorința atâtor generații de Români: întregirea neamului. Ce fericire ar fi fost pentru Haret să vadă România Mare! Dar și ce binefacere pentru România Mare să-l mai fi avut pe Spiru-Haret câțiva ani în fruntea Ministerului de Instrucție, atât măcar, cât prin experiența lui să fi pus jaloanele școlii celei mari și prin autoritatea lui să nu fi îngăduit ca tocmai când problema învățământului era o chestie de supremă importanță să fie lăsată la coada preocupărilor guvernelor, silindu-i și pe „economisții” noștri să înțeleagă că progresul economic nu se poate efectua independent de cel *cultural* și mai ales de cel *moral*.

Al doilea regret, în strânsă legătură cu primul, este că Spiru-Haret, în marea sa operă școlară nu a dat atenție în deajuns factorului religios. El care a practicat și a apreciat atât

de mult factorul moral în progresul omenirii, n'a valorificat în deajuns puterea religiei creștine pentru moralizarea și a maseilor și a elitei omenesti, omițând astfel tocmai unicul mijloc pentru acea „transformare a naturii intime a omului”, de care recunoscuse el așa de bine că depinde toată soliditatea civilizației. S'a lăsat amăgit și el de iluzia multora din generația lui de a se fi încrezut în forța exclusivă a „științei” pentru moralizarea societății și de a fi socotit factorul moral ca o simplă consecință imediată a celui intelectual, religia nefiind decât o datină națională, respectabilă cât vrei, dar nu mai mult decât atât. Și aceasta pentru că școala raționalistă negând dogmele religiei, lipsea în acelaș timp și morala creștină de temelie ei; iar frumusețea singură a moralei lui Isus nu o împiedică de a fi șubredă din moment ce i se ridică atât principiul dela care pleacă cât și acela cătră care tinde. *Religia fără dogmă rămâne poezie* și, când toate celelalte studii te îndeamnă spre realități, în chip cât se poate de firesc îți vei păstra ca mobil de acțiune cea ce socotești ca realitate indubitabilă. De aceea și generația eșită din școala lui Haret al cărui ideal unic era dragostea de patrie s'a dovedit vrednică de întemeietorul ei realizând cu atât devotament și eroism unitatea neamului; dar nedepinsă cu idealul binelui și al dreptății absolute, care nu vede în bunurile materiale de cât cel mult un mijloc cătră cele spirituale, s'a arătat mai prejos de împrejurări când a trebuit să organizeze victoria cea mare și patria întregită.

Patronul patronului.

Însă, iubiți elevi, acest punct de educație pe care dacă Spiru-Haret l-ar fi împlinit, cu felul lui de a lucra, ar fi fost omul desăvârșit al școlii românești, voi îl puteți complecta printr'o privire către persoana căreia Haret îi datora numele său, cătră patronul patronului liceului nostru, cătră acela a cărui poză o vedeți voi mai în toate clasele voastre și despre care prea rare ori vi se vorbește vouă: Sf. Spiridon pe care Biserica îl prăznuște azi.

Acest sfânt, suprapus lui Spiru-Haret, adaogă patronului

vostru și acea aureolă a legendei și a extraordinarului ce lipsește „omului școalei” pe care generația noastră l-a cunoscut până în cele mai mici amănunte ale vieții. Vă reamintesc numai acele date pe care istoria le afirmă ca sigure.

Incununat cu gloria martiriului, Sf. Spiridon a luat parte ca episcop la sinodul ecumenic din Nicea, căci, persecutat, înainte de urcarea pe tron a lui Constanțiu, i s'a scos un ochiu, i s'a tăiat un picior și a fost osândit la muncă silnică în mine, dar, liberat de Constantin cel Mare, s'a dus, fără a ține seamă de infirmitățile sale, la acel sinod, unde, așa precum vi-l arată poza sfântă din clasele voastre, a susținut cu atâta strălucire dogma creștină a Sf. Treimi, încât un filosof păgân, care — ca atâți preținși creștini din zilele noastre — batjocorea pe creștini pentru credința lor într'un singur Dumnezeu dar în trei persoane, s'a convertit la credința adevărată. Intorcându-se apoi la eparhia lui din insula *Cipru* a făcut mult bine poporului său, încât după moarte Biserica l-a pus în rândul sfinților cu titlul „*făcătorul de minuni*”.

Constituția scrisă a civilizației.

Vedeți deci ce minunat desăvârșește Sf. Spiridon personalitatea morală a lui Spiru-Haret: un mare binefăcător al poporului, strălucind prin bunătatea, știința și credința lui în Dumnezeu, păstrată și întărită prin suferințele martiriului! Spiridon vă învață deci ce să credeți și cât de mult să țineți la credința adevărată în Isus Hristos, așa precum și el a contribuit la formularea ei în vestitul simbol al credinței din Nicea. Să nu uitați nici o clipă că acest „crez din Nicea” este însăși constituția scrisă a civilizației noastre mondială. Liber este ori cine să creadă sau să nu creadă; dar Isus Cristos este și rămâne, cum spune Evanghelia „*piatra din capul unghiului: cel ce va cădea pe piatra aceasta se va zdrobi, iară pe carele va cădea îl va sfărâma*” (Matei, XXI, 44). Cele 19 veacuri care au trecut de atunci n'au făcut de cât să întărească acest adevăr, că orice edificiu social ce nu se clădește pe „*această piatră*” se surpă, și tot ce se clădește pe învățătura Lui rămâne și că toți aceia cari din ură sau din înșămfare au căzut „pe piatra aceasta”, adică s'au năpustit asupra Bisericii lui

Cristos; „s'au zdrobit“, și opera lor „a fost sfârșită“, iar nu Biserica lui Cristos care rămâne vie până la sfârșitul veacurilor. Și de asemenea să nu uitați că oricât de savanți veți ajunge în specialitatea pe care v'o veți alege, știința voastră va fi prea superficială și deșartă dacă nu va fi bazată măcar pe atâtă *cultură generală filosofică și religioasă*, încât să aveți cel puțin atâte cunoștinți relativ la ideea de Dumnezeu, de substanță și de persoană, în cât să nu vi se pară ca acelui învățat de pe vremea Sf. Spiridon, că ar fi contradicere în dogma Sf. Treimi, pentru că admite trinitatea persoanei în unitatea substanței. Imitați însă lipsa de încăpățănare în greșala lui, a acelui învățat când altul i-a explicat adevărul a ceea ce i se părea lui absurd și nu vă micșorați *orizontul vieții* din cauza aprofundării specialității și a meseriei voastre; nu vă lăsați absorbit sufletul numai de preocupări materiale și lumești, făcându-vă idei greșite despre ce este stabil și ce este de scurtă durată. Meditați din când în când cuvintele pline de înțelepciune ale Evangheliei: „Cerul și pământul vor trece, iară cuvintele mele nu vor trece“ (Matei, XXIV, 35).

Iată, scumpi elevi, ce câmp imens și frumos de acțiune, vă stă deschis pentru viitor! Deși România Mare este înfăptuită, de lucru a rămas în deajuns și pentru generația voastră! și anume de acel lucru, pentru care este nevoie mai mult de forță morală decât de forță fizică, de caractere puternice, integre, devotate și perfect dezinteresate ca un Spiru-Haret, a cărui operă este pentru voi un exemplu strălucit de ce și cât poate realiza un singur om. *Un singur om*, într'o cincime de timp a făcut de două ori mai mult de cât patruzeci și nouă de oameni de aceiaș talie ca el; pentru că acel singur om, a știut ce a vrut și a vrut de patruzeci și nouă de ori mai mult dreptatea, legalitatea și propășirea țării. Iată unde ajungi dacă ești muncitor, auster, cinstit, desinteresat și însuflețit de un ideal! De aceea, iubiți elevi, faceți și anul acesta jurământul împreună cu noi profesorii, ca liceul nostru să fie *monumentul viu* al lui Spiru-Haret, adică *focarul de avânt sufletesc*, care va face pentru patrie, ceea ce ar face Spiru-Haret, dacă ar mai fi în viață; un izvor nesecat de muncă intensă și cu-

rată pentru progresul intelectual și moral al Țării. Această hălărăre, conștientă și neclintită exprimați-vi-o, repetând, cu mâna ridicată, înaintea bustului veneratului nostru patron, cuvintele care rezumă tot sufletul lui: „**Trăiască România, mare și fericită!**“

IOSIF FROLLO.

Valoarea grafologiei. (concluzii)

Ce căutăm.

După ce am examinat argumentele și principiile pe cari se bazează grafologia, ne mai rămâne datoria de a ne da părerea. Am văzut cusururile dovezilor grafologice; din cari însă nu urmează nici că trebuie admisă grafologia, nici că trebuie negată. Ne rămâne să ne reclădim o convingere. Nu pretindem să spunem ultimul cuvânt în chestia aceasta: în multe ne bazăm numai pe ipoteze, cari pot fi ușor spulberate de progresul științelor.

Nu puțini savanți i s'au declarat fățiș vrăjmași; alții, mai puțini, au favorizat-o; dar nimeni, pe cât știm, n'a judecat-o după un studiu critic mai profund. Din autoritate nu putem deci dovedi nimica.

Să o examinăm deci direct. Și ca să ne fie mai lesne, să-i examinăm și să ne spunem părerea despre fiecare din afirmările ei principale.

Circumvoluțiunile cerebrale și temperamentul.

Cu toate că din nou unii savanți se îndoesc despre existența și exactitatea localizărilor cerebrale, admitem, cu cei mai mulți, ca localizare a grafiei pe a doua circumvoluție frontală din stânga; multe motive ne silesc să o admitem.

Urmările se văd lămurit: grafia ne desvăluie în mod direct starea acestei circumvoluțiuni: fie întrucât e centrul motor, fie întrucât e scaunul memoriei sensitive grafice.

Nu cunoaștem însă cu certitudine ce relațiuni sunt între această circumvoluțiune și temperament.

Chiar de am admite (ceea ce deocamdată nu putem admite) că știm cu certitudine cari sunt legăturile dintre circumvoluțiunea lui Exner și grafie, și că aceasta îi desvăluie proprietățile, n'ar urma deloc că cunoaștem relațiunile dintre circumvoluțiune și temperament. Temperamentul se manifestă complexiv din fenomenele nervoase și biochimice, din mimica reflexă, și din mimica voluntară, de care nu prea ne dăm seama. Dealtfel ne mărturisesc chiar grafologii că cunoaștem legăturile acestea numai cu o oarecare probabilitate (60 la sută). Putem deci concluda, fără teamă de a da greș, că *relațiunile dintre circumvoluțiune și temperament nu ni-s încă cunoscute cu certitudine.*

Creier și caracter.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Duși de principiul la care ne-am apelat deja mai înainte, că „quidquid recipitur ad modum recipiendi recipitur“, admitem că între temperament și caracter avem iarăși multe legături. Dar le putem noi cunoaște cu certitudine?

Trebuie să răspundem din nou în sens negativ. Și, cu deosebire de negarea de mai înainte, nu trebuie să negăm numai faptul, dar chiar posibilitatea de a ajunge la o cunoștință sigură a legăturii dintre temperament și caracter, și deci a puținței de a cunoaște cu certitudine caracterul din grafie. Căci caracterul e o dispozițiune a voinței; iar voința, fiind liberă, nu poate fi determinată nici de temperament, nici de circumvoluțiunea lui Exner, și pe atât mai puțin poate fi legată de anumite forme grafice.

„Caracterul ne indică nivelul dela care poartă precum și direcția în care se desfășură motivațiunea voinței, pe când temperamentul ne indică condițiile organice favorabile pentru unele manifestări sufletești mai mult decât pentru altele“ (38).

38) C. Rădulescu-Motru — *Curs de Psihologie — Cultura națională*, 1923 — p. 289.

Temperament și caracter.

Temperamentul determină oarecum caracterul; dar determinarea aceasta nu trebuie exagerată până a hotărî un raport între temperament și caracter. Păreră lui Schopenhauer că „nimeni nu devine mai bun de cum este din fire, . . . este criticată de mulți alți filozofi și mai ales este contrazisă de principiile unei științe întregi, de pedagogie“ (39).

Prin urmare: deoarece noi cunoaștem caracterul din grafie, prin mijlocirea temperamentului; și deoarece temperamentul poate fi cunoscut din grafie numai cu probabilitate, urmează în mod evident că și cu mai mică probabilitate putem cunoaște din grafie caracterul.

Insuș Crépieux-Jamin admite că cunoștința caracterului din grafie e numai ceva probabil:

„Le développement d'une étude du caractère fait sur de telles bases (din grafie) est-il un travail de résultats ou de la conjecture? C'est évidemment de la conjecture, pour la seule raison qu'on peut se soustraire aux influences du tempérament“ (40).

Dacă apoi considerăm mecanica scrisului, ar trebui să deducem că grafia desvăluie în mod direct partea sensibilă a omului, care e în dependență intrinsecă de creier, și numai în mod indirect, deci cu mai puțină probabilitate, partea intelectuală și volitivă, cari depind numai în mod extrinsec. Nu-i oare mai mare legătura dintre o parte sensibilă, și altă parte tot sensibilă a omului, decât între o parte sensibilă și alta intelectuală; mai mare între temperament și creier, decât între creier și caracter? Și atunci: cum de nu putem cunoaște din grafie sexul, vrâsta, înfățișarea celui ce a scris? Cum de nu pot fi cunoscute proprietățile somatice ori, cel mult, pot fi cunoscute numai cu o foarte mică probabilitate? De ce asta? Fiindcă nu e adevărat ceea ce afirmat puțin mai sus, ori fiindcă aceste proprietăți pot fi mai ușor controlate?

39) Rădulescu-Motru, o. c. , p. 290.

40) Crépieux-Jamin, o. c. , p. 42

Verificarea examenului.

Faptul că adevărea sau ba a rezultatului examenului grafologic poate fi controlată numai de cel examinat, care nu rare ori poate fi suggestionat, mai ales când e vorba de femei, ne explică destul de ce, când e vorba de judecarea caracterelor, grafologii se laudă că sunt infalibili, pe când admit că judecarea temperamentului, a trupului, e numai probabilă⁽⁴¹⁾.

Am spus, și însuș autorul lucrării „Psicol. Scrit.” admite că e mult mai ușor a judeca și a se convinge despre judecata dată despre scrierea unei femei, decât despre aceea a unui bărbat. Iar U. Koch :

„In statornica-mi și, aș putea zice, încăpățanata-mi experiență grafologică, am constatat că e foarte ușor a examina scrierea unei femei, și fără contraziceri nimerești. E mai greu a examina scrisul unui bărbat; încă și mai greu a examina scrisul preoților, și foarte greu a-l examina pe cel al călugărilor”⁽⁴²⁾.

Și iată care e, după dânsul, motivul: „după părerea mea deosebirea aceasta consistă în asta: femeia, într'un chip ori în altul, se destăinuie, mai ales acelora cu cari e în contact . . . Bărbatul e mai tăcut, mai greu își deschide sufletul și deaceea e greu să vezi de examenul corespunde realității. Preotul a îmbrățișat o stare de desăvârșire, și deaceea trebuiesă înfrâne mișcările naturei cari pentru alții sunt, ori ar putea fi învoite: nu se poate vedea bine deaceea de examenul corespunde realității.

Ar fi fost poate mai scurt și mai adevărat a spune că: femeia e mult mai supusă sugestiunii decât bărbatul!

Grafologia nu e știință.

În sfârșit negăm grafologiei dreptul de a se numi știință. Știința, în adevăratul înțeles al cuvântului, e cunoștința certă

41.) Grafologii susțin că cazurile în cari cunosc caracterul sunt sută la sută, pe când acelea în cari reușesc să cunoască într'adevăr temperamentul sunt 60 la sută (după autorul *Psic. Scrit.*). Ba *Crépieux-Jamin* (o. c., p. 41) spune; „Il n'y a pas de rapport direct entre un nez retrusé ou d'es cheveux bruns et un signe graphique spécial, et il ne peut pas y en avoir, parce qu'on ne peut établir un rapport complet qu'entre des choses de même ordre et de même nature.”

despre lucruri necesare, prin cauzele acestora. Grafologia ar fi știință, dacă scrierea ar atârna în chip necesar de caracter și de am cunoaște cu certitudine atârnaea aceasta. Dar o astfel de certitudine e numai un vis!

Nu numai; dar îi lipsește grafologiei și elementul al doilea necesar științei: obiectul ei nu e ceva necesar.

Grafologia privește pe individ întrucât e individ: pe individ vrea să-l cunoască tocmai sub aspectul lui individual. Însă problema psihologiei individuale e absolut insolubilă: deosebirea individului va rămânea inaccesibilă. Știința se aplică individului, dar numai sub aspectul ei general.

Nenumăratele contradicții dintre grafologi, d. e. cât privește semnele cari pentru unul arată un caracter, pentru altul un altul etc. . . , deși nu sunt o dovadă a afirmării noastre, desigur nici nu confirmă teza grafologilor că grafologia merită titlul de științifică.

Prin urmare, deși nu se poate spune că grafologia e o scamatorie, un descântec, o artă de a ghici, cum, pe nedrept, cred unia, nici nu ne e învoit a spune că dânsa e ori va putea vreodată fi o adevărată știință.

Recapitulare

Recapitulând: ni se pare că grafologia, care nu-i și nici nu va putea fi cândva știință, poate ajunge până la cunoștința certă a stării circumvoluțiunii lui Exner; va reuși să cunoască cu foarte mare probabilitate temperamentul celui ce a scris; va cunoaște cu o destul de mare probabilitate și caracterul acestuia. Fiindcă afirmăm ca sigură legătura dintre scriere și zisa circumvoluțiune, ca nesigură relațiunea dintre circumvoluțiune și temperament (cel puțin deocamdată), și ca nesigură relațiunea dintre dânsa și caracter, excludând pozitiv o atârnaare adevărată.

Concluzie.

Am comparat deja grafologia cu frenologia, și am văzut că între dânsese sunt multe asemănări, dar și multe deosebiri esențiale.

Frenologia din înfățișarea trupului, și mai ales din forma feței, vrea să deducă cu certitudine nu numai temperamentul și caracterul individului examinat, dar chiar și activitatea care în chip necesar ar trebui să urmeze din temperament și caracter. Făgăduiește deci fățiș liberul arbitru, ceea ce are mai nobil omul.

Că și unii grafologi (d. e. Schermann) pretind cam tot așa ceva, e lucru cunoscut; sunt însă grafologi de iarmaroc, pe cari nu face să-i luăm în seamă. Împreună cu adevărații grafologi îi condamnăm. Dar cel puțin mulți dintre grafologi, deși vreau să cunoască personalitatea unui individ din semnele grafice, admit încă și libertatea voinței. Aceștia scapă de materialism și de osândirile date aproape-răposatei frenologii, sunt pe deasupra acesteia.

Și considerând și probabilitatea cu care grafologia desvăluie personalitatea psihică, iarăș dânsa întrece frenologia: nu se bazează pe aparențele externe, ci pornește din chiar centrul vieții sensitive.

Astfel cu toate că nu ne poate da certitudinea, cu toate că nu e o știință, rămâne totuși foarte folositoare. Nu trebuie deci împiedicat studiul ei, nu trebuie desprețuită! Nu doar numai de științele propriu zise are omul nevoie; și nici credința noastră nu are nimic împotriva ei, de nu trece peste hotarele între cari are dreptul să se întindă.

DR. F. L. DE ROCCHIS.

Prezența Lui, puterea noastră

„Eu îți sunt PREZENT :

*prin cuvântul meu în Scriptură,
 prin spiritul meu în Biserică,
 prin inspirațiile mele și puterea mea în preoți,
 prin rugăciunea mea în credincioși.*“

Mystère de Jésus — Pascal

Caleidoscop de literatura italiana

În jurul primului caleidoscop de literatură italiană pe care-l scriu mi se adună atâtea amintiri! Cum le voi putea prinde viața fugitivă pe rând? Cu Franța m'am hrănit de copil, limba ei elegantă, precisă și spirituală mi-a servit — tipar oferit de artă — pentru a-mi prinde de la început, primele subtilități sufletești. Limba italiană am cunoscut-o mai târziu, când eram oarecum formată sufletește; am intrat cu curiozitate nouă pe alt drum savuros al latinității mele. În mine, impresiile și de la o țară și de la alta s'au îmbinat armonios și cu durere am privit totdeauna neînțelegerile mai mult aparente și pe care profesorul meu, domnul Ramiro Ortiz le pune așa de delicat și sugestiv în „*La fronda delle penne d'oca nei giardini d'Astrea*“ (Cearta penelor de gâscă în grădinile Astrei) carte apărută la Napoli, în anul 1921 și inspirată de șederea lui, o parte din vremea războiului, la Dijon, în atmosfera bibliotecilor franceze de fină erudiție, unde finul erudit care e domnul Ortiz se mângâia de prăpădul european, în singura amicitie senină atunci: cea a cărților. Dar amintirile mă chiamă aiurea.

Aci drumul venețian mă duce la „Accademia“ în fața tabloului *Nunta lui Levi*, o întreagă viață de petreceri din vremea Renașterii, cu doamne în brocart roșu, negrii mititei cari toarnă vinul din amfore, un joc uimitor de culori și viață incremenită; aci în galeriile din Milano, la Frattelli Trèves, unde suită pe scări, în împărăția cărților noi, cu mirosul special de tipar proaspăt, culegeam titluri, fărmituri de mană; aci amintire mai îndepărtată. În vechia universitate, sala mică și departe de eleganța și confortul artistic al Seminarului de limbă italiană, cu băncile roase de cari și de vreme, cu lămpi abia învingând un întunec de iarnă cu lapoviță, privit de pe ferestre aproape opace și ghicit mai mult prin impresia de frig umed și pătrunzător ce-ți intra în oase. Pe catedră profesorul Ortiz cu Dante în mână, comentând tocmai cântecul al VI-lea din „*Infern*“, unde iacomii sunt bătuți de ploaia eternă și stau rostogoliți în zăpada amestecată cu noroi . . .

Io sono al terzo cerchio de la piovra: Eu sunt în cercul al

III-lea al ploii — *eterna, maladetta, fredda e greve*: eternă, blestemată, rece și apăsătoare. . .

grandine grossa, acqua tinta e neve: grindină groasă, norotu și zăpadă, *per l'aere tenebroso si riversa*: prin aerul întunecat se revarsă . . . Era în atâta conformitate atmosfera din afară cu cea din carte, îneât copleșită cât l-am priceput pe Dante atunci! Tot astfel într'un apus de soare venețian, intrând în palatul ducal, l-am văzut exact, transfigurat de artă pe pânzele lui Tiepolo. . .

Două colțuri vii de viață și artă italiană sunt în București: Librăria de pe calea Victoriei și elegantul, îmbelșugatul în cărți și reviste, statui și litografii de picturi celebre, *Seminarul de limbă și literatură italiană*. Pe an ce trece tot mai mulți studenți sunt în jurul domnului Ortiz. Noi am început trei, patru, acum sunt sute. În afară de orele de curs, la Seminarul se studiază toată literatura mare italiană și ultima din revistele sosite și puse la îndemâna studenților, pe mesele lor de lucru.

În „*Roma*” revistă de cultură italiană, ultimul număr, citez din articolul scris de domnișoara Nineta Facon — șefă de lucrări: „Activitatea Seminarului de literatură italiană în cursul anului 1931-32”.

„Activitatea seminarului de limbă și literatură italiană s'a aplicat anul acesta asupra vieții și operei lui Giacomo Leopardi. Lista lucrărilor întocmită de d-l profesor Ramiro Ortiz, directorul seminarului cuprinde subiecte referitoare la toate aspectele creației leopardine, astfel că studenții au putut cunoaște bine tot ce a scris poetul italian” . . .

Și urmează indicațiile necesare pe care studenții le găsesc în fișierul bibliotecii ordonat și complet. Urmează apoi indicări de lucrări făcute precis, cu numele studenților cari au studiat pe rând, toate aspectele și influențele exercitate de Leopardi. În afară de această muncă de anvergură, mai sunt indicate și poeții moderni, studiați și ei în parte: Giovanni Verga, Giovanni Cena, Grazia Deledda, Virgilio Brocchi, Massimo Bontempelli . . . etc.

Pentru a mă documenta exact de ce răsunet are în marele public această propagandă, m'am îndreptat spre librăria italiană ce pare o continuare firească a seminarului. Am stat de vorbă cu gentila domnișoară ce ținea locul momentan doamnei Rochi — inteligenta directoare:

— Ce cărți italiene se cer?

— Foarte multe cărți de drept, de corporații, studii asupra statului fașist și Mussolini.

De fapt un lucru care mi-a făcut mare plăcere, am văzut cartea unui Român pusă la locul de cinste în librăria italiană: „*Collo-nello David Popescu . . L'Italia d'oggi*».

— Dar literatură? Tot se mai cere Pitigrilli?

— Tot, dar parcă nu așa de mult — îmi răspunde cu un surâs resemnat domnișoara — acum s'au urcat nițel mai sus, cer pe Guido da Verona.

M'am înroșit și eu. Păcatul meu venial, ceva care desigur mă pune alături de semenii mei români, nu e literatură fină, fină, dar cu câtă plăcere citeam și eu pe Guido da Verona. Mai ales acel amestec de limbă franceză și italiană (împărechere care mă va fermeca totdeauna) „*Mimi Bluettes fleur d'amour*».

— Dar literatură mai înaltă! Borgese?

— Nu, Borgese se cere prea puțin, deabia Ojetti cu „*Cose viste*» ceva mai mult . . . Uite, Ungaretti mai mult . . și-mi arată „*Alegria din Naufragio*» — Desigur dulcele și femininul Brocchi?

— Da, da, dar mai ales Frattini. . . Au început toți să ceară pe Frattini.

În afară de aceste actualități, librăria italiană continuă pe de-desupt firul statornic a tot ce este mai bun în Italia. Cărți de călătorie cu coperte artistice și figuri multe în text: Il Campidoglio, Venezia, apoi Divina Commedia ilustrată de Doré (Uite, încă o bună colaborare italo-franceză veșnică de artă) cu prețuri de nimic. Cărți de vulgarizare precisă și necesară: „Biblioteca universale” și „Biblioteca del popolo,” unde găsești de toate: istoria literaturii italiene, monografiile oamenilor celebri, bolile sociale, toate aspectele industriei etc.

Dar cel care a scris cel mai mult lucruri italiene și românești în legătură cu cele italiene, decând este în România și ține așa de sincer și de frumos la noi este domnul *Ramiro Ortiz*. O carte care în Italia a fost așteptată cu multă curiozitate și își avea înțelesul și în dorința cu care domnul Ortiz a vrut numai decât să se apropie de trecutul nostru de cultură și să vadă ce legături am avut din evul mediu și până acum cu țara lui a fost „*Per la storia della cultura italiana in Rumenia*”, carte apărută în 1916, așa de puțin înainte de ocuparea Bucureștiului și plecarea profesorului în durero-

sul pelerinagiu al atâtoră. Toate drumurile de lentă și statornică pătrundere de cultură italiană în Orient și mai ales de acolo și la noi, sunt arătate, pe larg, documentat. Se oprește îndelung la epoca înflorită de italianism de la curtea lui *Brâncoveanu* și o duce până în pragul reдеșteptării noastre definitive la cultura occidentală modernă, unde alături de atâtea îmbelșugate traduceri franceze, literatura italiană nu e uitată de loc, când Aristia traduce pentru teatrul său pe Paul și Virginia de Alfieri, unind astfel mișcarea noastră patriotică prin literatură de suflul poetului dramatic patriot Alfieri, tot în vremea când o Italiancă de mare idealism Bianca Milesi prin iubire și prietenie îndemna sufletul lui Asachi la destinul de săpător de drumuri noi, la el în țară.

Dar mai ales de evul-mediu și de Dante e pasionat în studiile lui domnul Ortiz. Aci e momentul să-mi arăt recunoștința pentru profesorul meu: Toată inițierea în priceperea lui Dante i-o datoresc. În „*Studii sul canzoniere di Dante*” regăsesc multe din ideile cursurilor în cei patru ani de fericită italianizare pentru mine, de sigur mult mai dezvoltate și mai ample. Studii de minuțioasă și specială erudiție de literatură medievală sunt strânse de domnul Ortiz în ultimul volum apărut în anul 1932, în Florența: „*Varia romanica*” unde urmărește același gingaș gând de amicitie pacifică prin știință pură literară între Franța și Italia. Prea s’au influențat reciproc în momentele lor mari de literatură. Incepe cu Provența unde mai ales figura lui Jaufre Rudel mă prinde s’o regăsesc cum a fost în Evul mediu și s’o confrunt cu cea cât de romansată modern și fals de Edmond Rostand . . . în „*Princesse lointaine*”. Se pune problema iubirii îndepărtate, femeia iubită și necunoscută, departe atât cât să te faci să crezi că numai e reală — motiv de delicateță discretă de iubire; motiv ce-l întâlnim la Guillaume IX comte de Poitiers . . . cu acea reminiscență de Orient, pe care Jaufre Rudel poate a ignorat-o, dar a luat-o de la predecesorul său, dar i-a dat acel ceva caracteristic . . . ce l va transmite poetului sicilian Pier della Vigna și apoi acest motiv de iubire și moarte își va continua firul până la Dante și Petrarca . . . Dar e trădătoare cartea domnului Ortiz, a pătrunde așa de ascuțit în poezia medievală, înseamnă a uita de toate și a lungi un studiu, care nu are decât plăcerea de a nota impresii fragile într’un caleidoscop de imagini.

In lumina mai cunoscută nouă tuturor a vremurilor moderne și mai ales în ce vreau să urmăresc aci — interesant pentru noi Românii e felul cum domnul Ortiz ne oglindește literatura în Italia. In capitolul din „Varia romanica“ „Lăutarii e Giullari“ interesant e cum face apropierea între felul nostru de a pricepe cheful cu aspecte de viață medievăla franceză și italiană. „Lăutarii noștri au aceeași atmosferă producând, mai de grabă răspândind aceeași literatură giularască, cu origina în evul mediu occidental, aproape cu aceleși instrumente, cu aceeași caracteristică transmisiune și răspândire de teme epice, lirice și satirice pe cale exclusiv orală cu relativele interpolații și contaminări de motive și variante, relativele anateme eclesiastice ale preoților, episcopilor și concilii“. In ultimul capitol avem o privire de ansamblu a literaturii contemporane române, cu traducere de versuri actuale în italienește. Se vede cum domnul Ortiz a pus aceeași pricepere latină, în înțelegerea lor ca cea pe care o punea în vremea războiului, când stam de vorbă de Péguy și Paul Fort și umbra fără de noroc a lui Renato Serra (alt Péguy) a cărei moarte fulgerătoare în războiu, întrerupse o atitudine critică mare, alt pricepător pasionat al poeziei simboliste franceze! Și iarăși mă întorc la cartea favorită. Intre Italia și Franța afinitățile sunt prea mari — Italianii de la Francezi poezia provençală, Francezii de la Italiani Pleiada . . etc. Rădăcinele poeziei lor eterne sunt așa de trainic unite sub pământ, neînțelegerile aparente nu pot fi decât „Frona delle penne d'oca“ : Certuri între frați . . . „Politica di pace“ — cum îmi spunea o spirituală Milaneză — la război s'a văzut și se va vedea. . . Dar până atunci :

A peste, fame, et bello, libera nos, Domine.

MIA FROLLO

Cui enim Veritas comperta sine Deo?

Cui Deus cognitus sine Christo?

Cui Christus exploratus sine Spiritu Sancto?

Cui Spiritus Sanctus accomodatus sine fidei Sacramento?

De Anima (Tertullianus)

Un dor de poet.

Motto: Au doruri multe muritorii
 Au doruri chiar de nebunii;
 Poezii însă'n totdeauna
 Au doruri simple de copii.

Aș vrea să cânt și eu în versuri
 Al mării farmec dintr'o noapte;
 Aș vrea să prind refrenul vajnic
 Ce-l cântă valurile 'n șoapte.

Aș vrea să știu ce chinuri grele
 Le sbuciumă mereu în spume;
 Ce doruri le frământă'ntruna
 De când au apărut pe lume.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aș vrea să-mi povestească 'n taină
 Tot ce văzut-au vreodată;
 Aș vrea s' ascult o vieță'ntrăgă,
 Ce-a fost în lume altă dată.

Aș vrea să-mi spună fără 'nconjur
 Ce-ascund în sânul lor gigantic,
 Și câte vieți ele 'nghișit-au
 De când se sbuciumă năpraznic.

Aș vrea'n sfârșit să aflu încă,
 Ș'auzul n'aș vrea să mă'nșele:
 Aș vrea să știu ce semne noaptea
 Primesc din cerul plin de stele.

PR. IOSIF TĂLMĂCEL franciscan

În noaptea de 5 August 1931 în largul Mării Negre.

Spiritualism și materialism.

— Câteva considerațiuni analitice și critice —

Problema structurii universului, numită în metafizică *ontologică*, în perspectiva gândirii omenești, are un trecut glorios. Ea a fost mult discutată, iar soluțiile propuse militează între două extreme diametral opuse: materialism și spiritualism, între cari se inseriază soluții medii, apropiate de o extremă sau alta: *energetism, vitalism, voluntarism, panpsihism*.

Materialismul, mai accesibil cunoașterii întru cât este cantitativ și extins, deci cade sub simțuri, și-a făcut loc de timpuriu în gândirea omenească. Realitatea corporală și a lucrurilor împrejmuitoare ce ne-o dau simțurile pare de netăgăduit iar materia s'a impus în explicații ca singura substanță constitutivă a universului. Acceptată de simțul comun a fost formulată definitiv de gânditorii greci *Leucipp* și *Democrit*, adoptată de istoricii greci și romani (*Lucrețiu* în speță) și s'a transmis lumii moderne, unde științifismul secolului 19 i-a fixat definitiv un loc de cinste în explicarea lumii și a vieții.

Spiritualismul, mai greu accesibil evaluărilor cantitative, a fost formulat mult mai târziu. Realitatea concepută ca o *calitate*, ca ceva ce nu cade sub simțuri, a avut în antichitate reprezentant pe *Platon* și 'n parte pe *Aristotel*. Neoplatonicianul *Plotin* a fost cel dintâi grec care a văzut în spirit substratul de bază al diversității fenomenale. Dar înainte de el, creștinismul proclamase definitiv întâietatea spiritului asupra materiei și în consecință spiritualismul ca unic principiu explicativ al lumii și vieții, Dumnezeu, creator al universului și omului, fiind spiritul pur. De aici s'a transmis de-a lungul evului mediu având reprezentanți străluciți: *sf. Augustin, Scot-Origene, sf. Toma din Aquino, Albert cel Mare, Abélard, sf. Anselme, Roscellin*, etc. până în vremea noastră prin *Descartes, Leibnitz, Pascal, V. Cousin, F. Ravaisson, Lachelier, Boutroux, Bergson* și neotomismul: *Mercier, Maritain*, etc.

Ceea ce trebuie remarcat este lupta ce s'a dat între aceste două curente metafizice. Ele se impun alternativ gândirii omenești și rar

merg paralel. Dominarea materialismului însemnează înlăturarea, aproape, a spiritualismului și invers. Evul mediu este epocă de dominare a spiritului peste materie, sec. XVIII și XIX este dominarea materialismului până când, la începutul secolului nostru, spiritualismul s'a alăturat de fapt, datorită lui *Henri Bergson*, neotomismului și ortodoxismului rus. De aceea credem interesantă o analiză critică a acestor două curente. Și ca să anticipăm puțin concluziile noastre, vom vedea cum spiritualism și materialism, urmărite până în ultimile lor consecințe, *nu se exclud ci se armonizează*.

I. — Incepem cu spiritualismul

Oricine știe ce este *spiritul*. O definiție exactă însă nimeni nu poate da din motivul că spiritul este ceva eminentemente calitativ, ceva care are o realitate deosebită de lucrurile reale, concrete, măsurabile și palpabile. Vag, avem noțiunea de spirit definită; ne-o descoperim mai mult instinctiv din noi dar neputându-l pipăi și măsura, e greu să-l precizăm. Zicem că este o substanță calitativă și creatoare care există prin sine; își este cauza sa și a lucrurilor existente. Universul ni se înfățișează, ca un imens ocean spiritual — opera unui creator — gândire — spirit — iar lucrurile ce le constatăm, *cantitativul fenomenal, materia* — nu este decât o *autolimitare*, ce și impune spiritul; este un spirit lipsit, mai mult sau puțin, de conștiință. Spiritul, ca o substanță creatoare, face să apară lucrurile materiale cari nu au o realitate prin ele, ci condiționată și temporară. Singura realitate adevărată, persistentă în sine și prin sine, este spiritul. El, ca substanță calitativă și creatoare, este agentul creator al lucrurilor cari au o existență mai mult iluzorie decât reală. Lucrurile sunt simple idei, cum zice ultra fracțiunea ultra idealistă a spiritualismului, simple proiecții spirituale, limitate în cadre mai mult sau mai puțin largi, dotate cu un spirit mai mult sau mai puțin conștient.

Important de reținut este natura calitativă a spiritului. Ce se ascunde în dosul acestui calitativ este greu de precizat. Anchilozăți prea mult în materie, noi oamenii, simțăm vagnatura acestui spirit, însă ca să o prindem și să o înțelegem în ceea ce are esențial, deocamdată ne este greu dacă nu imposibil. Un lucru putem spune. Spiritualismul ca ipoteză explicativă a lumii și vieții este foarte îndreptățită fiind comodă și utilă. El notează o realitate a cărei natură deși

ne scapă pentru un moment, ne oferă perspective frumoase în înțelegerea universului. El ne spune că universul, și în mijlocul lui omul, nu este opera întâmplării ci a unui creator. Vieța nu se sfârșește aici, în materie, ci va continua mai departe. Materia nu este decât un popas, o anticameră a adevăratei realități, unde, în fața creatorului, va trebui ca fiecare om să-și dea seama de faptele lui. Și nu de mică importanță sunt pentru morală și vieța socială aceste postulate ale spiritualismului!

II. — *Materialismul* se situează la polul opus spiritualismului.

„Materialismul consideră materia sau substanța împreună cu mișcarea în spațiul cel vid drept singura realitate. Și materialismul vorbește de spirit dar pentru el acesta este numai o materie mai fină, un product, o funcție a materiei sau în sfârșit o stare omogenă cu aceea a mișcării și în dependență de dânsa” (*V. Cathrein, Concepția catolică despre lume trad. B. Falewski — Craiova 1911. vol. I. pag. 56.*) — Deci „ceea ce există ca atare este materia, însușirile sale sunt întinderea și impenetrabilitatea; prima și adevărata sa formă de manifestare este mișcarea. Din acestea pot și trebuie să se explice toate fenomenele din realitate în deosebi și așa numitele fenomene de conștiință” (*Fr. Paulsen, Introducere în Filozofie trad. Lupu și Pușchilă ed. II. București 1924, pag. 94-95.*) Totul trebuie aplicat în funcție de acest cantitativ numit materie, ce ne cade sub simțuri și poate fi măsurat. Calitativul, spiritualul, este un produs al combinării materiei mai mult sau mai puțin savantă și în directă legătură cu ea. Fenomenele sufletești trebuiesc înțelese ca o funcție a sistemului nervos, ca un *epifenomen*, ceva neexistent real ci numai iluzoriu. Ele apar atunci când atomii materiali s’au grupat într’un anumit fel după cum *timbrul* instrumentelor muzicale apare din însăși construcția instrumentului și dispare îndată ce se dislochează puțin această mașină materială numită *corp*. De aceea, fiind totul explicat prin combinații atomice, nu se poate vorbi de suflet, care este un rezultat secundar și fără importanță a materiei, nici de Dumnezeu creatorul, de scopuri în natură, nemurire și libertate. Acestea, în cadrele materialismului, sunt simple ficțiuni, făurite de mintea omenească dornică de fericire într’o vieța mai bună.

Trebuie să recunoaștem că principiile postulate materialism sunt comode și atractive. Dar defectul logic al teoriei, care o face inac-

ceptabilă, este că *nu poate explica multe fenomene* din ansamblul vieții universale. *Analizate critic* principiile materialiste *nu rezistă*.

a.) Mai întâi consecințele practice ale materialismului nu pot fi acceptate de nici un om de bun simț. Că din moment ce toată realitatea se reduce la materie, spiritul este un derivat al ei, fără o realitate independentă, legile sociale, morala și religia opere pur spirituale, se reduc la simple himere. Viața omului reducându-se numai la ceea ce este pământesc, neexistând un judecător suprem în fața căruia oamenii să dea seamă de faptele lor, însemnează că singurul apreciator al acțiunilor umane este însuși omul, el lucrează cum vrea și face totul după bunul plac, fără să țină seamă de nici o lege morală sau religioasă ci numai de înclinările și preferințele lui. Urmarea este că „virtutea e o închipuire deșartă, conștiința o himeră, legea morală o născocire a popilor, adevărata înțelepciune a vieții este: să trăești bine și să scoți din ea cât poți mai mult”. (*Fr. Paulsen*, op. cit. pag. 108.) În viața socială își face loc amoralitatea, anarhismul și nihilismul, desagregatorii și negatorii societății care, bazată pe concepția religioasă, ar putea să se opună pornirilor individuale.

Să nu exagerăm însă. Sunt foarte mulți materialişti doctrinari, cari nu sunt nihilişti și amoralii în conduita lor de toate zilele, ci oameni foarte severi în moravuri. Aceştia sunt reprezentanți *teoretici* ai materialismului dar nu-i acceptă morala. *Fondul* lor sufletească este îmbibat de preceptele morale și religioase a căror influență nu o pot înlătura ușor și corectează practic ceea ce teoretic se neagă. Trebuie să spunem că nu sunt consecvenți, în conduita lor, cu teoria ce o au despre lume și viață.

Tot așa sunt idealişti în teorie cari practic sunt materialişti cei mai răi, deși ar trebui să fie idealişti ca să acorde teoria cu practica. Aceste abateri de la regula generală dovedesc însă slăbiciunea omului și ne arată că una este teoria și alta practica.

b.) Desigur consecințele practice rezultate din viziunea materialistă a lumii și vieții ne îndrăpățesc rezervele asupra teoriei dar nu o resping teoretic definitiv. De aceea, în altă parte trebuie căutată slăbiciunea principiilor materialiste și argumentele ce o combat.

O primă nedumerire ne oferă *problema vieții*. Căci dacă totul trebuie explicat prin combinațiile atomice, puse în mișcare de

forțe materiale, care este originea vieții, mai ales a celei spirituale, care nu este materie? Cum atomii materiali ai elementelor atât de variate între cari nu este niciunul numit *atom vital* dau viața? Cum din *ceva* devine *altceva* când acel *ceva* nu are proprietatea de a crea din sine sau din nimic?

Acestor întrebări materialismul nu poate să răspundă oricât ar încerca: El nu poate să ne arate, cum *cantitatea* devine *calitate* și încă o calitate de așa natură încât *conduce* cantitatea, lucrează asupra ei și o transformă, adică „de a face să se priceapă . . . cum o îngrămădire de atomi, ori cum ar fi aceștia și oricât de complicate ar fi grupările și mișcățile lor, ar ajunge încă odată să cugete asupra lor înșiși și asupra lumii. Chiar și pentru inteligența cea mai desăvârșită, care pătrund cu agerime toate raporturile atomilor, aceasta ar trebui să fie o combinație absolut neașteptată”. (*Fr. Paulsen, op. cit. pag. 123*) Ii scapă deci materialismului, explicația cum poate să ajungă un *derivat* al materiei să conducă materia, spiritul să conducă corpul. Cum adică: suflétul omenesc, un rezultat al combinării atomice, produs temporan și iluzorin, un *epifenomen*, se impune materiei și o domină. Omul își reglementează materia după spirit, nu invers, cum ar cere concluziile materialiste, și acest lucru nu-l poate explica materialismul.

În cadrele vieții spirituale nu pot explica de asemenea *libertatea voinței*. Toată lumea este de acord că omul lucrează conștient și neconstrâns de nimeni, de aceea este responsabil de faptele lui. Dacă nu ar fi conștient și stăpân pe acțiunile lui, responsabilitatea și pedeapsa, ceea ce se numește justiție socială, ar fi o pură iluzie. Ori, conform vederilor materialiste, unde totul trebuie explicat prin combinarea mecanică a atomilor, lucrul acesta nu poate fi acceptat. Spiritul să fie *liber* când materia este *necesitate*? Adică, de ce și cum? Totuși constatăm că lucrurile se petrec așa.

Pentru un spiritualist, aceste fapte sunt un indiciu că forțele spiritului sunt mai mari, iar realitatea lui mai profundă și necesară decât o bănuiesc materialiștii.

c.) Lunecând acum din planul de suprafață al materialismului în cel de adâncime, adică din aplicările explicative ale diferitelor probleme în analiza naturii însăși a materialismului, ceea ce vom găsi va fi și mai interesant.

Realitatea, afirmă partizanii acestei concepții, se impune să fie explicată în funcție de *atomi* și combinaările lor, conform legilor fizice și chimice. Dar ce sunt acești atomi? Care este natura lor? Anumite probe fizice și chimice au reușit să stabilească natura atomilor, varietatea și numărul lor, precum și caracteristicile lor, dar palpabil nimeni nu i-a putut prezenta, adică nimeni n'a văzut un atom. Existența lor ne este însă atestată destul de bine așa că nu avem nici un motiv să ne îndoim de realitatea lor. Totuși, s'a constatat, în ultimul timp, *după descoperirea radiului și radio-activității*, că unii atomi, ai unor elemente, tind să se transforme și să se transforme chiar în alte elemente, de obicei mai simple și cu greutate atomică mai mică. Fenomenul acesta trebuia explicat și atunci a încolțit, în capul oamenilor de știință, ideea că atomul nu este unitatea cea mai simplă a materiei și că ar exista diviziuni și mai simple pe cari le-au botezat *electroni*. Acești *electroni* puteau să explice perfect fenomenul de transmutabilitate a elementelor. Atomul de hidrogen, cel mai simplu, cu greutatea atomică cea mai mică, are un centru energetic împrejurul căruia gravitează un singur electron, după cum planetele gravitează împrejurul soarelui. Celelalte elemente sunt mai complicate, cu mai mulți electroni, au luat naștere din hidrogen după legi și în condiții ce nu se cunosc încă.

Iată, în felul acesta, redusă materia la electroni, unități inocente cari permit să se opereze cu ele în știință și să se explice multe fenomene fizice și chimice.

Ceeace rezultă însă de aici pentru gânditori este altceva.

Dând ca fundament al lumii electronii, ne întrebăm fatal, ce sunt ei? Care este *natura lor*? Ei! aici omul de știință se oprește. El ne arată numai că admitând aceste unități mici avem posibilitatea să explicăm multe lucruri, că avem de a face cu o *ipoteză utilă și comodă*. Ori, dacă teoria electronilor ne aduce aici, într'un punct unde ni se arată că toată realitatea este construită dintr'un singur fel de electroni cei de hidrogen, oare acești atomi nu înfățișează ei o existență cu alte calități decât materia și cu potențe cari îi depășesc puterile. Oare nu este o realitate mai adâncă față de care materia nu este numai un *produs*?

Analiza pronunțată în profunzime asupra materiei, am văzut, ne duce total, la asemenea concluzii. Un lucru este cert, că am ajuns

într'un punct x unde materialismul se oprește și care depășește puterile lui de explicație. El notează o realitate a căreia natură ne scapă. Luată, această realitate, ca punct de plecare pentru explicații metafizice, poate să rezolve multe probleme când e vorba de lumea materială dar se dovedește stângace și incapabilă în lumea viețuitoarelor și a spiritului, mai ales.

* * *

Pentru a pune capăt acestor considerațiuni prin concluzii desprinse organic din ceea ce a premers, vom nota că spiritualismul și materialismul, urmărite în natura lor intimă, ne duc spre o realitate mai profundă decât ele, spre o lume a calității și a creației, în fața căreia ele sunt doară ipoteze de explicare a lumii: *unilaterale și incomplete*, dacă le luăm separat și vrem să rezolvăm totul privind prin prisma uneia, *eficace*, dacă le limităm forțele explicative: spiritul în lumea viețuitoarelor, materia a neviețuitoarelor. Lumea și vieța se prezintă, așa cum ne cade sub simțuri, ca un amestec din spirit și materie, e drept, dar analizată sever, în adâncime, spirit și materie se vădesc ca două instrumente în mâna unei realități mai puternice care s'a folosit de ele ca să creeze lumea și pe om.

Și dacă cineva nu s'ar putea avânta așa de sus și adânc în speculație ca să ducă până în ultimele lor consecințe aceste două ipoteze ci ar vrea să opteze pentru una din ele, aceea pe care o va prefera se vede îndată. Va fi spiritualismul și nu materialismul. Pentru că oricât de mare sau mic ar fi rolul pe care îl joacă în univers, ceea ce numim *viață psihică*, pentru noi oamenii este singura care dă valoare acestei vieți. Căci nimic esențial nu s'ar schimba, dacă ar mai veni și un biolog și ne-ar arăta pe cutare sau cutare corp ceresc un mare număr de mici corpuri automate, așa numitele organisme și ne-ar demonstra lungul șir al transformărilor lor timp de milioane de ani, schițându-ne așa numitele spițe de înrudire, și în sfârșit ne-ar pune să vedem prin microscop miliardele de celule, din cari se alcătuiește un astfel de corp, și ne-ar arăta toate mișcărilor din sistemul muscular și nervos și ne-ar explica urmările lor mecanice cu ajutorul unor formule matematice complicate. Ne-am uita iarăși la el întrebându-l: la ce bun tot *acest furnicar*? Ce însemnează toate acestea? Și dacă apoi călăuza noastră ne-ar răspunde dând din umeri: „nu știu ce vreți; dacă nu vă mulțumiți cu această realitate,

cum v'am arătat-o, n'am ce vă face; dincolo de acestea numai este într'adevăr nimic", atunci noi ne-am întoarce cu un sentiment de groază și de desgust dela această lume pustie și fără nici un înțeles. De abia când ar veni unul, care ne-ar spune că alături de aceste fenomene văzute merg fenomene nevăzute de altă natură ce nici nu se poate asemăna cu a celorlalte sentimente și senzații, năzuințe și idei, cari se petrec înlăuntrul acestor ființe dacă ne-ar învăța să găcim și să înțelegem aceste fenomene interne din fenomenele de mișcare, atunci am asculta și l-am urmări cu un interes viu; și dacă în sfârșit ar izbuti să ne facă să cunoaștem viața sufletească a omului faptele și suferințele omenești, înțelepciunea și nebunia omenească, ni s'ar părea că deabia atunci am ajuns la realitatea însăși sau cel puțin la acea parte din realitatea însăși, care ne interesează într'adevăr pe noi" (*Fr. Paulsen. op. cit. pag. 105-106*).

ION COVRIG-NONEA profesor-Blaj

Cărți și reviste recomandate

I. Noutate: „Bibl. clasică a elevilor de Liceu”: Nr. 1 — *Viața și Operile lui M. T. Cicerone de E. Elefterescu*, 40 pag. numai 7 lei, ed. L. Gellér str. Câmpineanu 47. Așteptăm următoarele și dorim cât de largă desfășurare în întreaga Tară. (Vom reveni asupra atât de frumosului program.)

II. Amintiri: Cu ocazia inaugurării monumentului eroilor noștri naționali, reamintim cele patru mici cărți (de inspirație totdeauna delicată și nobilă) a văduvei Dr. I. Ciordaș, cunoscută și sub numele de *Viola din Bihor*.

— *Vioarele* — schițe și nuvele — Socec. 1910

— *Din Cetatea Sfântă* — proză — Doina, Beiuș 1926

— *Mozaic* — poeme în proză. „ „ 1927

— *Poezii* „ „ „

III. Teatru și Poezie: Toamna vom da o listă de cărți alese: sfătuim de acum pentru rara lor valoare artistică și umană: — *Jerbe Matinale* — Ovidiu Hulea — Cluj

— *Răvașe'n tabără* — Livia Rebreanu-Hulea — Cluj.

— *Invierea* — de O. Hulea — dramă patriotică în versuri de un viu interes estetic, național și adânc uman.

IV. Revistă: Cititorii preocupați de probleme economice, financiare, politice, sociale (și culturale în general) pot urmări cu mare profit „*Libertatea*” revistă bilunară de o deosebită bogăție de informații. *Calea Victoriei Nr. 100*

„DOINA” tip. și librărie S. p. A. BEIUȘ
Redactor responsabil: Ioan Teiușan.

Dr. N. Boleaș.

BCU Cluj / Central University Library Cluj România

Dr. I. Ciordaș.

